

Sığınmacı Refakatsiz Çocukların Korunması ve Hukuki Temsili^(*)

Doç. Dr. Süleyman DOST^(**)
Nedime Sevde GÖKEZ^(***)

Öz

Sığınmacı refakatsiz çocukların sayısı gün geçtikçe artış göstermektedir. Farklı nedenlere bağlı olarak gerçekleşen göçlerden en çok olumsuz etkilenenler çocuklardır. Refakatsiz çocukların maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması ve her türlü istismardan korunması BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf devletlerin yükümlülüğündedir. Sığınmacı refakatsiz çocukların sığınma, barınma, eğitim, sağlık gibi temel insani haklardan mahrum kalmalarının en önemli nedenlerinden biri onları temsil edecek ve her koşulda çocuğun yüksek yararını gözetecek temsilcilerinin olmamasıdır. Çocuğun temel insani hakları elde etmesi bakımından hukuki temsili, sığınma başvurusunu yaptığı andan korumaya ilişkin işlemlerin tamamlanmasına kadarki süreçte kritik öneme sahiptir. Refakatsiz çocukların hukuki temsili, Sözleşme'nin tarafı her devlet tarafından farklı içeriklerde düzenlenmiştir. Ülkemizde ise refakatsiz çocukların hukuki temsili, Türk Medeni Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu makalede esas ola-

(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 25.04.2024 - Kabul Edildiği Tarih: 04.06.2024.

Atıf Şekli: Süleyman Dost ve Nedime Sevde Gökez, 'Sığınmacı Refakatsiz Çocukların Korunması ve Hukuki Temsili' (2024) 14(1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 421, 463.

DOI: 10.52273/sduhfd..1473654.

(**) Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye.

E-posta: suleymandost@sdu.edu.tr.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0317-6389>.

(***) Avukat;

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Isparta, Türkiye.

E-posta: sevdegokez34@gmail.com.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1589-7503>.

rak Türk hukukuna göre sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsili ve korunması ele alınmaktadır. Bu kapsamda öncelikle uluslararası hukukta sığınmacı refakatsiz çocuklara ele alınmaktadır. Daha sonra Türk hukukuna göre bu çocukların korunması ve hukuki süreçlerinin düzgün işleyebilmesi için gerekli olan hukuki temsilleri incelenmektedir. Son olarak da sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsili ve korunmasına ilişkin uygulamada karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerinde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Göç, Mülteci Hukuku, Sığınmacı Refakatsiz Çocuk, Hukuki Temsil.

Asylum Seeking Unaccompanied Child Protection and Legal Representation

Abstract

The number of unaccompanied refugee children is increasing day by day. Children are the ones most negatively affected by migration due to different reasons. It is the obligation of the states parties to the UN Convention on the Rights of the Child to meet the material and spiritual needs of unaccompanied children and to protect them from all kinds of abuse. One of the most important reasons why unaccompanied refugee children are deprived of basic human rights such as asylum, shelter, education and health is that they do not have representatives who will represent them and look after the best interests of the child under all circumstances. Legal representation of the child in terms of obtaining basic human rights is of critical importance in the process from the moment the asylum application is made until the completion of the protection procedures. Legal representation of unaccompanied children is regulated in different contexts by each state party to the Convention. In our country, the legal representation of unaccompanied children is regulated in the Turkish Civil Code and the Child Protection Law. This article mainly deals with the legal representation and protection of asylum-seeking unaccompanied children according to Turkish law. In this context, primarily asylum-seeking unaccompanied children are addressed in international law. Then, according to Turkish law, the legal representation required for the protection of these children and the smooth functioning of their legal processes is examined. Finally, problems encountered in practice regarding the legal representation and protection of asylum-seeking unaccompanied children and solutions are suggested.

Keywords

Immigration, Refugee Law, Asylum Seeking Unaccompanied Child, Legal Representation.

Extended Summary

The aim of this study is the legal representation and protection of asylum-seeking unaccompanied children and the problems they face in practice. It is possible to list these problems as follows: 1) disorganization, deficiencies and contradictions in the legislation, 2) difficulty in accessing legal services, 3) ignoring the need for children to be represented as independent individuals within the justice system, and 4) lack of legal expertise for asylum-seeking unaccompanied children.

1. The problem of disorganization, deficiencies and contradictions in the legislation and solution suggestions: One of the problems experienced in our country regarding unaccompanied asylum-seeking children is that the regulations for these children are dispersed, incomplete or contain contradictions in our legislation. The fact that different institutions are assigned with different legal provisions causes confusion in practice. For example, the provision of precautionary measures for children in need of protection separately in the Child Protection Law and the Social Services Law causes duality in practice.

In the Implementation Regulation, it is regulated that “the child’s parent or legal representative may be present during interviews regarding unaccompanied children.” However, it is a contradiction to state that the parents of these children who are not under the responsibility of an adult can attend the interview. In addition, although it is foreseen that the child’s legal representative may be present at the interview, the appointment procedure, powers and responsibilities of this representative are left unanswered in this regulation.

Similarly, it is stated in the Implementation Regulation that “When the best interest of the child is in question, the administration initiates and decides on the matters and procedures within the scope of the Law ex officio, without any consent, request or application regarding the child.” However, stating in the next paragraph that the provisions regarding international protection will be reserved creates a contradiction.

This problem can be solved as follows: First of all, a special regulation must be made in order to eliminate the disorganization and eliminate the deficiencies and contradictions in the regulations regarding the legal representation of asylum-seeking unaccompanied children. It would be appropriate if this regulation covers the period from the time the unaccompanied child enters Turkey until he reaches adulthood. As a matter of fact, even in countries that host fewer refugees compared to our country, there is a special regulation regarding the legal representation of these children. For example, the Belgian Guardianship Law and the Swedish Law on Guardianship of Unaccompanied Children can be given as examples.

Our second solution proposal on this issue is the establishment of a two-stage representation system. First of all, a person who can be called a “legal assistant” can be appointed from among lawyers. This representative must accompany the unaccompanied child until he/she is placed in the accommodation centre, inform him/her about the procedures to be carried out, seek the child’s opinions in the legal processes, and assist the child’s international protection application process until a guardian is appointed after the child is settled in the accommodation centre. After the child is placed in the shelter centre, a guardian must be appointed in accordance with

general provisions. With this two-stage representation system we propose, unaccompanied asylum-seeking children will be prevented from losing their rights and will be able to apply for international protection as quickly as possible.

2. Difficulty in accessing legal services and solution suggestions: Most of these children who come to our country do not know both our language and culture. It is not right to expect these children to know the legal system and the rights they have in a foreign country. As a matter of fact, even Turkish citizens have a lack of knowledge on this subject. Therefore, it is important for these children to have access to adequate and correct legal services for their protection.

In this sense, as a solution proposal, non-governmental organizations, Bar Associations and Provincial Directorates of Migration Management can form joint working groups and inform these children about legal services. In particular, the Provincial Directorate of Migration Management employees should accompany the work on this matter. After these children are identified, they are first brought here and their interviews are carried out by this unit, since their records are kept in the provincial immigration administration directorates. Therefore, they should be informed by the directorate about their rights and international protection application processes.

3. The problem of ignoring the need for children to be represented as independent individuals and solution suggestions: The child's involvement in the justice system as an independent individual is one of the clearest manifestations of his right to participate. The importance of the representation of unaccompanied refugee children is not sufficiently understood. However, the existence of asylum-seeking unaccompanied children as independent individuals within the justice system and the use of the rights and opportunities they have in this sense will only be possible if their legal representation is provided adequately and correctly.

In all processes of unaccompanied refugee-seeking children, from the identification stage to the decision on international protection, taking their opinions in accordance with the child's developmental level and carrying out these processes together with their legal representatives will be an effective practice to protect the best interests of the child.

4. The problem of lack of legal expertise regarding unaccompanied refugee children and solution suggestions: Although child law is a special field of law, it can be said that specialization in this field becomes a necessity if the child is unaccompanied as a refugee. In our country, legal expertise regarding asylum-seeking unaccompanied children is not sufficient. The lack of specialization in this field is mainly due to the fact that refugee law is newly developing in our law. In our country's practices, refugee law focuses more on adult services and children remain in the background. Lack of legal expertise in this field results in the inability of juvenile justice system mechanisms and courts to function adequately.

Immigration courts can be established as a solution to the problem of specialization in the field of refugee unaccompanied children. Special training can be given to lawyers in bar associations. Courses specifically related to unaccompanied children can be opened in law faculties. Symposiums involving relevant people and institutions may increase interest in this issue. Additionally, a guardianship institution with legal personality can be established.

Giriş

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin 2023 Yıl Ortası Eğilimleri Raporu'na göre; 2023 Haziran sonu itibarıyla, dünya genelinde zulüm, çatışma, şiddet ve insan hakları ihlalleri sebebiyle 110 milyon insan zorla yerinden edilmiştir. Rapora göre bu sayının Eylül ayı sonuna kadarki üç aylık sürede 4 milyon artarak zorla yerinden edilen insan sayısının 114 milyonu aşacağı tahmin ediliyor¹. Göç sürecinden etkilenen kişilerin sayısı ise gün geçtikçe artış gösteriyor². Ülkelerini terk etmek zorunda bırakılan bu insanların, zorunlu göç yolunda çok çeşitli zorluklarla karşılaştıkları gerçeği ise tazeliğini korumaktadır.

Göç süreci etkilerini önce erkeklerde sonra kadınlarda gösteriyorken, 2000'li yıllar itibarıyla daha çok "çocuklar" üzerinde göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda çocuk hakları ile mülteci hukuku arasında çok ciddi irtibat noktaları vardır³. Zira veriler, zorla yerinden edilen kişilerin yaklaşık yüzde 40'ını çocukların oluşturduğunu göstermektedir⁴. Bu çocuklar içerisinde en hassas olanlar ise, sığınmacı refakatsiz çocuklardır.

Avrupa Birliği Sığınma Ajansı (EUAA) 2023 Raporu'na göre⁵, 2022 yılında Birliğe üye ülkelere refakatsiz çocuklar tarafından yapılmış olan 42.000 sığınma başvurusu, 2016 yılından itibaren yapılan en yüksek seviyedeki başvuru olmuştur. Refakatsiz çocuk sayısında yaşanan artışla birlikte, bu çocuklara yönelik yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin çocukların hukuki temsilleri, çocukların hukuki korumaya ilişkin başvurularının işleme konulması için öngörülen süre sınırlamaları, sığınmacı refakatsiz çocuklara yönelik yeterli maddi kabul koşullarının oluşturulması bunlardan birkaçıdır⁶.

¹ UNHCR Mid-Year Trends 2023 <<https://www.unhcr.org/mid-year-trends-report-2023>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

² UNHCR Global Trends 2022 Report <<https://reporting.unhcr.org/global-report-2022>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

³ ATASÜ TOPÇUOĞLU, Reyhan, 'Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması' (2013) İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve Uluslararası Göç Örgütü.

⁴ UNHCR's Refugee Population Statistics Database, <unhcr.org/refugee-statistics/> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

⁵ EUAA Asylum Report 2023: Executive Summary, <<https://euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2023-executive-summary>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

⁶ EUAA Asylum Report 2023: Executive Summary.

Türkiye yoğun göç akınına uğrayan ülkelerin başında gelmektedir. Nitekim, 34,6 milyonu aşarak rekor düzeydeki sığınmacı sayısına ulaşan dünyada⁷, Türkiye geçici koruma ve uluslararası koruma altındaki yaklaşık 4 milyon kişiye ev sahipliği yaparak, dünyanın en yüksek sayıda sığınmacıyı barındıran ülkesi haline gelmiştir⁸. Tarihte eşine az rastlanılır yoğun sığınmacı akınına maruz kalan Türkiye, bu durumun üstesinden gelmeye çalışmaktadır.

1989 tarihli BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)⁹, çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgedir. Her ne kadar bu belgede, sığınmacı refakatsiz çocuklar ve bunların temsili, özel olarak düzenlenmemiş ise de Sözleşme'nin etki alanına, sığınmacı refakatsiz çocuklar da girmektedir. ÇHS'ye göre, taraf devletler kendi sorumluluğu altında bulunan çocuklara, ayırım yapmaksızın muamele etmek zorundadır (ÇHS, m.2). Ayrıca 22. maddede "*Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, ... koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar ... Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunamayan çocuğa da tanınacaktır.*" denilmektedir. Bu ifadelerden, taraf devletlerce üstlenilen sorumluluğun refakatsiz çocukları da kapsadığı anlaşılmaktadır.

Türk hukukunda, sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsiline ilişkin özel bir düzenleme yoktur. T.C Anayasası'nın 41. ve 61. maddeleri gereği, vatan-dış- yabancı ayrımı gözetilmeden, her çocuk devlet tarafından korunmalı ve bunun için devlet her türlü tedbiri almalıdır¹⁰. Bu çocuklara, Türk Medeni Kanu-

⁷ UNHCR Global Refugee Forum (2023), <<https://www.unhcr.org/global-refugee-forum-2023>> Erişim Tarihi 25.04.2024.

⁸ 2023 yılı itibarıyla Türkiye'de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli sayısı 3 milyon 381 bin 429 iken, uluslararası koruma kapsamındaki yabancıların sayısı 300 bin 720'dir. <<https://www.goc.gov.tr/>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

⁹ Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış, 09.12.1994 tarih ve 4058 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile kabul edilmiştir. (RG 11.12.1994/22138).

¹⁰ Hümeyra Zeynep Nalçacıoğlu Erden, 'Refakatsiz Çocukların Hukukî Temsili: Seçilmiş Avrupa Ülkeleri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme' (2023) 43(1) Public and Private International Law Bulletin 37, 6.

nu (TMK)¹¹ ve Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)¹² kapsamında genel hükümlere göre vasi veya kayyım atanmaktadır. Ayrıca, hukuki temsilciden farklı olarak “danışman” tayini şeklinde bir uygulama Refakatsiz Çocuklar Yönergesinde (RÇY)¹³ düzenlenmiştir. Ancak, mevzuattaki bu konuya ilişkin düzenlemelerin, uygulamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durum, telafisi çok güç olan problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Çünkü sığınmacı refakatsiz çocukların, kimlik tespitinden uluslararası koruma elde etmesine kadarki süreçte çocuğun üstün yararını gözetererek hareket edecek hukuki temsilciye ihtiyaçları vardır.

Bu çalışmada, sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsili ve korunması incelenmektedir. Bu kapsamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, “uluslararası hukukta sığınmacı refakatsiz çocuklar” konusu, ikinci bölümde, “Türk hukukunda sığınmacı refakatsiz çocuklar”, üçüncü bölümde ise “Türk hukukunda sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsili ve korunması” konusu incelenmektedir. Bu bölümde konu ile ilgili uygulamada ortaya çıkan sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunulmaktadır.

I. Uluslararası Hukukta Sığınmacı Refakatsiz Çocuklar

ÇHS’ye göre, 18 yaşın altındaki herkes çocuk olarak tanımlanmaktadır. Dünyadaki göçmenlerin %13’ü çocuklardan oluşmaktadır¹⁴. 2023 yılında AB ülkelerine sığınma başvurusunda bulunan kişi sayısı 1 048 880’dir. Bu sayı 2022 yılına kıyasla %20.1’lik bir artıştır. 2023 yılı verilerine göre sığınma başvurusunda bulunan kişi sayısı; 2015-2016 yıllarında Suriye’deki savaş nedeniyle yaşanan sığınmacı krizi sırasında kaydedilen rakamlardan bu yana en yüksek sayıdır¹⁵.

Elde edilen veriler, çocukların dünyadaki göçmen nüfus içerisindeki sayısının artarak devam ettiğini göstermektedir¹⁶. Savaş ve ailelerin parçalanması

¹¹ Türk Medenî Kanunu, Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG 08.12.2001/24607.

¹² Çocuk Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 5395, Kabul Tarihi: 03.07.2005, RG 15.7.2005/25876.

¹³ Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (RÇY), 20.10.2015 tarihli yazı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından onaylanmıştır <<https://www.aile.gov.tr/chgm/mevzuat/yonergeler/>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

¹⁴ <<https://www.unicef.org/turkiye/en/press-releases/number-migrant-children-moving-across-latin-america-and-caribbean-hits-new-record>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

¹⁵ Eurostat, ‘Asylum applications- annual statistics’ <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_applications_-_annual_statistics#Over_1_million_first-time_asylum_applicants_in_2023> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

¹⁶ ‘Child and Young Migrants’ (February 22, 2024) <https://www.migrationdataportal.org/themes/child-and-young-migrants#footnote1_o7d07sj> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

gibi sebeplerle kendisine refakat eden bir yetişkin olmaksızın göç eden çocukların sayısında ise ciddi bir artış görülmektedir. Literatürde “refakatsiz çocuk” olarak adlandırılan bu grup, BMMYK Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair Kılavuz İlkelerinde¹⁷ şöyle tanımlanmaktadır: “Her iki ebeveyninden ve akrabalarından ayrı düşmüş ve yasal olarak veya teamülen çocuğa bakmakla yükümlü bir yetişkinin sorumluluğu altında olmayan çocuklara refakatsiz çocuklar veya refakatsiz küçükler”. Burada “sığınmacı refakatsiz çocuklar” ve “ailesinden ayrı düşmüş çocuklar” ayrımını yapmak gerektir. 6 No.lu Genel Yorumda ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, refakatsiz çocuklardan farklı olarak, yasal veya geleneksel olarak kendilerinden sorumlu olan yetişkinlerden ayrı düşmüş ancak diğer akrabalarından ayrılmamış olabilecek çocuklar şeklinde belirtilmiştir¹⁸. Yani ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, kendisinden sorumlu bir yetişkinden ayrı düşmekle birlikte halen akrabalarından ayrılmamış olabileceği yönünden refakatsiz çocuklardan ayrılmaktadır¹⁹.

En hassas grup olarak görülen bu çocuklar, çocuk koruma sisteminin görünmez noktasıdır. Zira sığınmacı refakatsiz çocukların temel haklara erişimleri dahi, çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Çünkü bu çocuklarla ilgili kayıtların bile ne ölçüde doğru tutulduğu bilinmemekte ve denetimi mümkün olmamaktadır²⁰. Paylaşılan verilere göre, AB ülkelerine sığınma başvurusunda bulunan refakatsiz çocukların toplam sayısı 2023 yılında 41 525 kişiye ulaşmış ve bu sayı 2022 yılına (39 915) kıyasla %4,0 artış göstermiştir²¹. Bu sayılara, varlıkları bilinmeyen -kayıt altına alınmayan- veya sığınma başvuru talebine erişimi dahi mümkün olmayan çocukların sayısı eklendiğinde, konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Bu bağlamda aşağıda, sığınmacı refakatsiz çocukları ilgilendiren uluslararası hukuki düzenlemeler ile bu çocukları ilgilendiren temel haklar üzerinde durulacaktır.

¹⁷ Klavuz’un Türkçe metni için bakınız: <<http://www.madde14.org/images/8/8b/BMMYKCocukKilavuzIlkeler2008tur.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

¹⁸ 6 No.lu Genel yorum, para. 8; Rapora ulaşılan site kaynakçada belirtilmiştir.

¹⁹ İlyas Arslan, ‘Türk Hukukunda Refakatsiz Çocukların Hukuki Durumu’ (2023) 14 (55) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 73, 80-81.

²⁰ ‘Child migrants to be sent back to hotel where 136 vanished’ (June 25, 2023) <<https://www.theguardian.com/uk-news/2023/jun/25/child-migrants-to-be-sent-back-to-hotel-where-136-vanished>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

²¹ Eurostat, ‘Asylum applications- annual statistics’ <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_applications_-_annual_statistics#Applications_by_unaccompanied_minors> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

A. Uluslararası Hukuki Düzenlemeler

1. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

Sığınmacı refakatsiz çocuk konusu incelenirken en fazla ülkenin tarafı olduğu 1989 tarihli ÇHS dikkate alınmıştır²². Çünkü sığınmacı refakatsiz çocuk, sığınmacı kimliğinden ve bu sığınmacı kimliğinden kaynaklı olarak sahip olduğu hak ve yükümlülüklerden bağımsız olarak öncelikle bir çocuktur.

2. Diğer Uluslararası Düzenlemeler

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Mülteci Sözleşmesi)²³ ve Ek 1967 tarihli Protokolü²⁴, BM Çocuk Hakları Komitesi 6 No.lu 2005 tarihli Menşe Ülkeleri Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrılmış Çocuklara Gösterilecek Muameleler²⁵, Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlar Arası Yol Gösterici İlkeler²⁶ de sığınmacı refakatsiz çocukların hakları konusunda dikkate alınması gereken diğer hukuki düzenlemelerdir.

Ayrıca ÇHS'ye Ek olarak yapılan Protokoller de konuya ilişkin diğer uluslararası düzenlemeler arasında yer almaktadır²⁷: Bunlardan ilki, BMÇHS 2000 tarihli Çocukların Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol'dür. Diğeri, 2000 tarihli Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları ko-

²² Nazlı Töre, *Avrupa Yollarında Kayıp Göçmen Çocuklar* (Turhan Kitabevi 2022) 21.

²³ 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukukî Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi (1951 Convention Relating to the Status of Refugees), 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı (BMGKK) ile yapılan Konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun, Kanun No: 359, Kabul Tarihi: 29.08.1961, Resmî Gazete (R.G.) 05.09.1961/10898.

²⁴ Sözleşmenin 1967 tarihli Protokolü (1967 Protocol Relating to the Status of Refugees) 31 Ocak 1967 tarihinde imzaya açılarak 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin Sözleşme'nin Protokolüne katılması ise Dışişleri Bakanlığı'nın 13.06.1968 tarih ve 721.501-BMKY-I-816 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 01.07.1968 tarihinde kararlaştırılmıştır: R.G. 05.08.1968/12968.

²⁵ Tammetin için bkz: <<https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/BM%20CHK%20Genel%20Yorum%20No6%20-%20Refakatsiz%20Cocuklar.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

²⁶ Tam metin için bkz: <<https://www.unicef.org/turkiye/media/4641/file/REFAKATS%20C4%B0Z%20ve%20A%20B0LE>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

²⁷ Söz konusu sözleşmelere ulaşmak için bkz: <<https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%20C4%B1%20Oile%20C3%87ocuk%20Haklar%20C4%B1%20Komitesi%20Gene%20I%20Yorumlar%20C4%B1.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

nusunda İhtiyari Protokol'dür. Bir diğeri de 2011 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'dür.

B. ÇHS'de Benimsenen Temel İlkeler

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde dört temel ilke benimsenmiştir: Ayrımcılık yasağı (ÇHS, m.2), çocuğun üstün yararının gözetilmesi (ÇHS, m.3), çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı (ÇHS, m.6), görüşlerini açıklama ve bu görüşlerin dikkate alınması hakkı (ÇHS, m.12). Bu ilkeler, ÇHS'nin diğer hükümleri uygulanırken de dikkate alınması gereken ilkelere dir.

1. Ayrımcılık Yasağı

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ayrımcılık yasağı temel bir ilke olarak düzenlenmiştir: *"Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler"* (ÇHS, m.2). Bu hüküm, sözleşmeyle güvence altına alınan haklara, sadece taraf devletlerin vatandaşı olan çocuklar değil, o ülkede yasal olarak kalma hakkı bulunmasa dahi tüm çocukların sahip olduğu anlamına gelmektedir.

ÇHS başta olmak üzere birçok uluslararası düzenlemede, devletlerin çocuklara yönelik keyfi davranışlardan uzak durmaları gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca ayrımcılık yasağı ilkesinin bir sonucu olarak, devletler sığınmacı refakatsiz çocuklara yönelik olarak toplum tarafından meydana gelebilecek her türlü negatiflik için de önlem almalıdır²⁸.

2. Çocuğun Yüksek Yararı

Çocuğun yüksek yararı ilkesi ÇHS'de güvence altına alınmıştır. Buna göre; *"Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir."*(ÇHS, m.3). Çocuklarla ilgili düzenlemelerde, ilk önce dile getirilen bu hakkın kapsamına, sığınmacı refakatsiz çocuklar da girmektedirler²⁹. Dolayısıyla ÇHS'ye taraf devletlerin, bu çocukların göç ve ilticaya yöne-

²⁸ 6 No.lu Genel Yorum, para.18.

²⁹ 14 No.lu Genel Yorum, para.19.

lik işlemlerinde, yüksek yararlarını dikkate almaları gereklidir³⁰. Esasında çocuğun sığınmaya dair tüm işlemlerinde çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak bir sonuca varılmalıdır³¹. Çocuğun yüksek yararı kavramıyla çocuğun kısa vadede dar ve bencil çıkarı anlaşılmalıdır. Bu kavramla çocuğun gelecekteki ve toplumsal çevre içindeki geniş kapsamlı yararı kastedilmektedir³².

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, uluslararası düzenlemelerden önce de dikkate alınmıştır. Nitekim Common Law sistemi içerisinde özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki aile mahkemelerinde, 200 yıldan fazla bir süredir bu kavrama yer verilmektedir³³. Ancak BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabulünden sonra, bu ilkenin çocuk hakları içindeki konumu daha önemli bir hale gelmiştir. ÇHS'ye Ek olarak kabul edilen, Çocukların Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokolde de ceza yargılamasında çocuk kurbanların üstün yararının temel düşünce olması gerekliliği ifade edilmiştir.

ÇHS Komitesi'nin 14 no.lu Genel Yorumu'nda, çocuğun üstün yararı ilkesinin somutlaştırılması adına üç bölüme ayrılması önerisinde bulunulmuştur. Bu bölümler bir "maddi hak", bir "temel yorumlayıcı hukuk ilkesi" ve bir "usul kuralı"dır³⁴. BMMYK'nin hazırladığı BMMYK Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair Kılavuz İlkeleri'nde ise, çocuğun yüksek yararı, çocuğun refahı noktasından ele alınmıştır. Ancak bu Rehberin uygulamasında da bir takip sistemi bulunmamaktadır. Yine de Rehber bazı haksız hukuki yaptırımların önüne geçilmesine engel olmaktadır. Örneğin çocukların sığınma taleplerine ilişkin devletlerin hukuki yaptırım uygulamasına, göçmen çocuklar için gözetim tedbirine başvurulmasına ve geçerli makul bir neden olmaksızın çocuğun yaş tespitinin yapılmasına engel olmaktadır³⁵.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin ise, çocuğun yüksek yararını belirlerken iki temel nokta üzerine yoğunlaştığı görülmektedir³⁶. Bunlar, çocu-

³⁰ Işıl Özkan, Göç, İltica ve Sığınma Hukuku (5. Baskı, Seçkin 2023) 350-352.

³¹ 14 No.lu Genel Yorum para.19-22.

³² Rona Serozan, Çocuk Hukuku (Beta 2000) 48.

³³ Lynn Marie Kohm, 'Tracing the Foundations of the Best Interest of the Children Standard in American Jurisprudence' (2008) 10(2) Journal of Law and Family Studies 337, 340.

³⁴ 14 No.lu Genel Yorum, para. 6.

³⁵ Töre (n 22) 64.

³⁶ AİHM'in çocuğun yüksek yararını değerlendirdiği bazı kararlar için bkz: Mennesson v. France, ECtHR, Application No. 65192/11 (June 26, 2004); Üner v. The Netherlands, ECtHR, Application No.46410/99 (October 18, 2006); Maumousseau and Washington v. France, ECtHR, Application No.39388/05 (December 6, 2007); Nazerenko v. Russia, ECtHR, Application No. 39438/13 (July 16, 2015); Mandet v. France, ECtHR, Application No. 30955 (January 14, 2016).

ğün uyum sağlama becerisi ve çocuğun sağlam aile bağlarının bulunup bulunmamasıdır. Çocuğun uyum sağlama becerisi irdelenirken çocuğun menşe ülkesiyle, ikamet ettiği ülkeyle ve hedef ülkeyle kurduğu bağlar dikkate alınır³⁷ Mahkemenin, çocuğun yaşının küçük olması nedeniyle uyum sağlama çağında olduğu gerekçesine dayanarak, anne ve babanın sınır dışı edilmesinin, aile hakkına hanel getirmeyeceği yönünde hüküm verdiği de görülmektedir³⁸ AİHM'nin çocuğun yüksek yararını belirlerken her somut olayda, olayın şartlarına göre durumu tahlil etme çabasına rağmen, çocuğun görüşlerine başvurmaması veya nadiren çocuğun görüşlerine başvurusu, kanaatimizce çocuğun yüksek yararının belirlenmesi için sarf edilen çabanın göstermelik olduğu izlenimini uyan-dırmaktadır.

Çocuğun yüksek yararı ile ilgili olarak bazı hakların çatışması halinde nasıl bir yol izleneceği tartışmalıdır. Biz, çocuğun ve ebeveyninin veya bir yetişkinin haklarının çatıştığı noktada çocuk lehine yaklaşım sergilenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Mesela çocuğun kimlik hakkıyla hekimin sır saklama yükümlülüğünün karşı karşıya gelmesi durumunda çocuğun yüksek yararının öncelikli ve ağırlıklı bir değer olarak menfaatler terazisinin çocuk kefesine yerleştirilmesi gerekir³⁹.

3. Yaşama ve Gelişme Hakkı

BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi olan yaşama, hayatta kalma ve gelişim hakkı, tüm insan hakları belgelerinde güvence altına alınan bu hakların bir kez daha vurgulanması niteliğindedir. Taraf devletler, gelişmeyi “*çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini kapsayan geniş anlamıyla, bütüncül bir kavram olarak yorumlamaları*” gerekmektedir⁴⁰. Olumsuz yaşam koşulları, ihmal, istismar vb. insan potansiyelini kısıtlayıcı durumlar çocuğun yaşama ve gelişme hakkının güvence altına alınmasını öncelikle gerektirmektedir. Nitekim çocuklar, göç yolunda çeşitli olumsuzluklarla karşılaşmakta ve çoğunlukla insan ticaretinin çeşitli biçimlerine maruz kalmaktadırlar⁴¹. “*Çocuğun cinsel istismarı, çocuğu zorla evlendirme, çocuğun emeğinin*

³⁷ Ciara Smyth, ‘The Best Interests of the Child in the Expulsion and First-Entry Jurisprudence of the European Court of Human Rights: How Principled is the Court’s Use of the Principle’ (2015) 17(1) European Journal of Migration and Law 70, 75.

³⁸ Üner v. The Netherlands, ECtHR, Application No. 46410/99 (October 18, 2006).

³⁹ Serozan (n 32) 49.

⁴⁰ 5 No.lu Genel Yorum, para. 12.

⁴¹ Alper Akgül, *Refakatsiz Çocuklar ve Korunması* (Yetkin 2024) 73.

sömürülmesi, zorla dilendirme, uyuşturucu kaçakçılığı ve ev içi hizmetkarlık⁴² çocukların yaşam güvenliğini ve kalitesini etkileyecek risk faktörlerindedir.

Toplumun en fazla korunması gereken kesimi olan çocuklar bedensel, zihinsel, ekonomik ve sosyal yönden en güçsüz ve bağımlı insanlardır. Hukukun asıl işlevi olan görece güçsüzleri, yani işçileri, kiracıları, tüketicileri, kadınları, azınlıkları korumak olduğundan çocukların temel haklarından olan yaşama ve gelişme hakkı hiç kuşkusuz devletler tarafından başlıca korunması gereken haklardandır⁴³.

4. Katılma Hakkı

ÇHS'de çocukların görüşlerini açıklama ve bu görüşlerin dikkate alınması hakkı düzenlenmiştir (m.12). Buna göre, "*Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.*" denilmek suretiyle çocuğu etkileyecek⁴⁴ her hususta yaşına, anlayışına ve olgunluk seviyesine uygun biçimde dinlenilme⁴⁵ hakkının varlığı kabul edilmiştir. Zira menşe ülkesi, yaşı, refakatçisinin olup olmadığı gibi hususlarda görüşlerine başvurulmayan veya uluslararası korumaya dair bilgilendirilmeyen bu küçüklerin, etkin bir hukuki korumadan yararlanma ihtimalleri oldukça düşüktür.

Çocuğun katılma hakkının ailede, eğitimde, sağlık hizmetlerinde, adli yargılamada ve toplulukta farklı tezahürleri vardır. Çocuğun katılma hakkının göç ve sığınmadaki rolü büyüktür. Bu çocuklar yabancı oldukları ülkenin kanun ve hak-

⁴² Göç Bağlamında Çocuk Dostu Yaklaşımların Geliştirilmesi: Standartlar, Kılavuz İlkeler ve Güncel Uygulamalar (2019) Avrupa Konseyi, 65 (Çevrimiçi, <<https://rm.coe.int/turkish-goc-baglam-nda-cocuk-dostu-yaklas-mlar-n-gelistirilmesi/1680a0ccb1>> Erişim Tarihi 20 Mayıs 2022).

⁴³ Serozan (n 32) 4.

⁴⁴ Burada çocuğu ilgilendiren yerine çocuğu etkileyecek kelimesinin kullanılmasının daha doğru olduğu düşüncesindeyiz. Zira etki kelimesiyle çocuğun dinlenilme hakkı kapsamının genişleyeceğini düşünüyoruz. Ayrıca makalenin birçok yerinde ÇHS'nden farklı olarak ilgi yerine etki kelimesini kullanmamızın sebebi çocuğun haklarının kapsamının en geniş şekliyle tutulması gerekliliğine vurgu yapmak içindir. Nitekim bazı olaylar çocuğu doğrudan ilgilendirmese bile dolaylı yönden etkileyebilir ki böyle bir durumda çocuğun sahip olduğu hakların dikkate alınması gerekir.

⁴⁵ Esasen çocuğun dinlenilme hakkının katılım hakkının bir tezahürü olduğu kanaatindeyiz. Zira çocuğun kendisini etkileyen işlemlere katılabilmesinin şartlarından biri de etkin bir biçimde görüşlerine başvurulması yani dinlenilmesidir.

ları konusunda bilgi sahibi değillerdir. Bu nedenle göç ve sığınma sürecindeki işlemlerde çocuğun dinlenilmesi, sahip olduğu hak ve imkânların açıklanarak çocuğun bu sürece katılımının sağlanması çocuğun etkin bir korumaya erişmesi bakımından gereklidir⁴⁶.

II. Türk Hukukunda Sığınmacı Refakatsiz Çocuklar

Türk hukukunda çocuk, “*Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi...*” olarak tanımlanmıştır (ÇKK, m.3/a). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda da (YUKK); “*henüz 18 yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişi*” olarak tanımlanmıştır (m.3/1/e). YUKK Uygulama Yönetmeliği⁴⁷ de aynı tanıma benimsemiştir. Ancak Türk hukukunda sığınmacı refakatsiz çocukların temsili ve korunmasına ilişkin özel bir hüküm öngörülmemiştir.

Refakatsiz çocuk ise, YUKK’da “*sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece kanunen ya da örfve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu ifade eder*” şeklinde tanımlanmıştır (YUKK, m.3/1/m). Refakatsiz çocuk, YUKK ve Uygulama Yönetmeliği’nde “*özel ihtiyaç sahibi*” kategorisinde değerlendirilmektedir⁴⁸.

Sığınmacı refakatsiz çocuklar, YUKK kapsamında taşıdığı şartlara göre, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma veya geçici koruma statülerinden birine sahip olmaktadır. Ebeveyni veya aile üyeleriyle gelen çocukların mülteci yahut şartlı mülteci statüsü alabilmeleri için gerekli şartlara bakılmaksızın ebeveyninin ya da aile bireylerinin bu kriterlere sahip olmaları yeterlidir. Çocuğun ikincil koruma veya geçici koruma statüsü alıp almayacağı değerlendirilirken ise, çocuğun menşe ülkesine gönderilmesi halinde zulüm, işkence, kötü muamele görüp görmeyeceği, geldiği ülkede yaygın şiddet ve insan hakları ihlallerinin olup ol-

⁴⁶ 12 No.lu Genel Yorum para. 123.

⁴⁷ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, RG 17.03.2016/29656.

⁴⁸ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, madde 3/1/l: “*Özel ihtiyaç sahibi: Başvuru sahibi ile uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden, refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiyi...*” Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği 3/1/v: “*Özel ihtiyaç sahibi: Refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiyi...*”

madığına bakılmaktadır⁴⁹. Her ne kadar çocuk ikincil koruma veya geçici koruma statüleri alması bakımından doğrudan anne babasına bağlı tutulmasa da bu durum yine de araştırılmalıdır. Nitekim anne babasının statüsüne tabi tutulmamak, çocuğun yüksek yararına uygun olmayabilir. Statü verilirken çocuğun yüksek yararı gözetilerek statü verilmesi daha doğru olacaktır.

Bu kapsamda Türkiye'ye gelen çocuklar için, kimlik belgesi düzenlenerek kimlik numarası verilmektedir. Böylelikle bu çocuklar hem sağlık hizmetlerinden hem de sosyal hizmetlerden yararlanma imkânı bulabilmektedirler. Ayrıca, her çocuk için uluslararası koruma başvuru kaydı ayrı yapılmaktadır. Refakatsiz olarak gelen veya geldikten sonra refakatsiz kalan çocuklar için ise, öncelikle yaş tespiti yapılmaktadır. Zira bu çocukların gerçekten 18 yaşından küçük olup olmadıkları sahip olacakları haklar bakımından önemlidir. Dolayısıyla sığınmacı refakatsiz çocuğun öncelikle yaş tespitinin yapılması gerekmektedir. İl Göç İdaresi tarafından bu çocuklarla mülakat gerçekleştirilmekte, mülakat ve yaş tespiti sonucunda 18 yaşından küçük olduğu tespit edilen çocuklar Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü (ASHİM)'ne yönlendirilmekte ve onlar bünyesindeki çocuk evlerine yerleştirilmektedirler⁵⁰.

Aşağıda, sığınmacı refakatsiz çocuklarla ilgili (doğrudan olmasa da) hukuki düzenlemeler, temel ilkeler ve bu çocuklara yönelik uygulamadaki işlemler ele alınacaktır:

A. Ulusal Hukuki Düzenlemeler

Sığınmacı çocuklar içerisinde korunmaya en muhtaç olan grup, şüphesiz refakatsiz çocuklardır. Bu çocuklar kendilerini koruyacak, bakımını üstlenecek ve gelişiminde ona destek olacak refakatçiden yoksun olduklarından her türlü istismara maruz kalabilmektedirler. Dolayısıyla, sığınmacı refakatsiz çocuklar için özel düzenlemelere ihtiyaç vardır. Türk hukukunda ise bu çocuklara yönelik özel bir düzenleme bulunmamakla birlikte YUKK ve YUKK Uygulama Yönetmeliği, Refakatsiz Çocuklar Yönetmeliği (RÇY), ÇKK'da sığınmacı refakatsiz çocukları ilgilendiren hükümler bulunmaktadır.

⁴⁹ Nuray Ekşi, 'Uluslararası Koruma Kapsamındaki Çocuklara İlişkin Mevzuat ve Anlaşmalar' in Nuray Ekşi (ed) *Uluslararası Koruma Kapsamındaki Refakatsiz Çocuklar İçin Adalet Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi El Kitabı* (Türkiye Adalet Akademisi 2018) 17.

⁵⁰ Ekşi, (n 49) 17.

1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda refakatsiz çocuklar, özel ihtiyaç sahibi kişiler olarak belirtilmiştir. Böylelikle koruma talepleri ve buna ilişkin hak ve işlemlerde öncelik hakkına sahip oldukları düzenlenmiştir. "... uluslararası koruma başvurusunda bulunan refakatsiz çocuklar için a) Refakatsiz çocukları ilgilendiren tüm işlemlerde temel ilke çocuğun yüksek yararadır. Refakatsiz çocuğun başvurusunun alınmasıyla birlikte bu çocuklar haklarında 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümleri uygulanır. b) Fiziki görünümü ile beyan ettiği yaş arasında uyumsuzluk görünen yabancıların yaş tespit işlemlerinden 18 yaşından küçük olanlarının eski adı Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yeni adıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il müdürlüklerine tespit edilir. c) Refakatsiz çocuğun da görüşleri göz önünde bulundurularak uygun konaklama yerleri, varsa yakın akrabalarının yanını ya da koruyucu aile yanına yerleştirilir" hükmüyle refakatsiz çocuklar için uygulanacak işlemlerde yol haritası çizilmiştir (YUKK, m.66). Ayrıca refakatsiz çocukların barınma işlemlerine öncelik verileceği de düzenlenerek, refakatsiz çocukların barınma işlemlerinin, olabilecek en hızlı biçimde gerçekleştirilmesine vurgu yapılmıştır (YUKK, m.95/3).

YUKK kapsamında refakatsiz çocuğu ilgilendiren her türlü işlemde, "çocuğun üstün yararı" ilkesinin esas tutulması gerekir. Çocuğun üstün yararı gözetilirken, çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşünün alınması, uyruğu, dili, ailesinde yetiştirilme biçimi, göç yolunda yaşadıkları gibi çeşitli unsurlar dikkate alınacaktır.

2. YUKK Uygulama Yönetmeliği (YUKKUY)

Yönetmeliğin amacı "yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir" (m.1). Yönetmelikte Kanun'a uygun olarak, ÇKK'nın ilgili hükümlerinin sığınmacı refakatsiz çocuklara da uygulanacağı düzenlenmiştir. Aynı şekilde bu çocukların korunmasının ASHB yükümlülüğünde olduğu da belirtilmiştir (YUKKUY, m.123/2-a)⁵¹. Ancak ne YUKK ne de YUKKUY, sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsiline yönelik özel bir hüküm içermemektedir.

⁵¹ YUKK, Madde 66/1-c.; YUKK UY, Madde 123/2-a.

3. Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (RÇY)

Sığınmacı refakatsiz çocukları ilgilendiren bir başka düzenleme, Refakatsiz Çocuklar Yönergesidir. Yönerge, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış ve 2015 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yönergeyle refakatsiz çocukların, YUKK 66 ve 91. maddeleri ile ÇKK kapsamındaki iş ve işlemlerinin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)'na verileceği düzenlenmiştir. Ayrıca Yönergenin amacı "... sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuklara Genel Müdürlüğümüzce sunulacak hizmetlere ilişkin usul ve esasları belirlemektir" (m.1).

4. Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)

ÇKK'ya göre, çocukla ilgili koruyucu ve destekleyici tedbirler mahkeme kararıyla belirlendikten sonra bu tedbirleri alma ve uygulama görevi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca gerçekleştirilmektedir (ÇKK, m.5). Bu tedbirlerin kapsamına, çocuğun barınması, sağlık hizmetleri, eğitimi, bakımı, danışman hizmetleri girmektedir. Ancak refakatsiz çocukların ASHB'nin faaliyetlerinden olan koruyucu aile hizmetlerinden de yararlanma hakları olmasına karşın uygulamada toplum tarafından bu çocukların dışlandığı ve tercih edilmediği görülmektedir⁵².

B. Türk Hukukunda Sığınmacı Refakatsiz Çocukların Korunmasına İlişkin Temel İlkeler

ÇHS, sığınmacı refakatsiz çocuklar için özel bir hüküm içermese de çocuk haklarının korunmasına ilişkin temel bir belgedir⁵³. Dolayısıyla hükümleri sığınmacı refakatsiz çocuklar için de geçerlidir⁵⁴. Ayrıca bu çocukların temel haklara erişimlerinin devletler tarafından bir yükümlülük olduğunu belirten AİHM içtihatları da mevcuttur⁵⁵.

⁵² KOREV, Refakatsiz Sığınmacı Çocuklar Sonuç Raporu (2017)10 <<https://www.korev.org.tr/files/document/refakatsiz-siginmaci-calistayi.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

⁵³ Feriha Bilge Tanrıbilir, *Çocuk Haklarının Uluslararası Korunması ve Koruma Mekanizmaları* (Yetkin 2011) 70-71.

⁵⁴ 14 No.lu Genel Yorum, para.12.

⁵⁵ Örneğin bkz.: Rahimi v. Yunanistan, no. 8687/08, 5.4.2011.; Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, nos. 25794/13 ve 28151/13, 22.11.2016.; Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika no. 13178/03, 12.10.2006.; Khan v. Fransa, no. 12267/16, 28.2.2019; SH.D. ve

Burada sınırlı sayıda olmamak üzere, Türk hukukunda sığınmacı refakatsiz çocukların korunmasına ilişkin bazı temel ilke ve haklara değinilecektir. Bunlar, çocuğun yüksek yararı, ayrımcılık yasağı, katılma hakkı ve geri gönderme yasağıdır.

1. Çocuğun Yüksek Yararı

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk haklarıyla ilgili olan uluslararası düzenlemelerde olduğu gibi Türk hukukunda da temel ilkelerden biridir. Bu ilke ÇKK'da, "*çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi*" ifadesiyle yer almıştır (ÇKK, m.4/1-b). YUKK m. 66/1-a da, "*Refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır*" denilerek çocuğun yüksek yararının çocuğu ilgilendiren bütün işlemlerde gözetilmesinin gerekliliği ifade edilmiştir. Yine Kanunun insani ikamet iznini konu alan 46/1/a maddesiyle "*... belirtilen hâllerde, diğer ikamet izinlerinin verilmesindeki şartlar aranmadan...*" hallerinden biri olarak "*çocuğun yüksek yararı*"nın söz konusu olduğu durum sayılmıştır. Ayrıca RÇY madde 6 gereğince⁵⁶, sığınmacı refakatsiz çocuğun bulunduğu andan itibaren onu etkileyecek her işlemde yüksek yararının dikkate alınması gerekmektedir.

Çocuğun yüksek yararı konusu, hukuk literatüründeki tartışmalı konumunu korumakla birlikte; Serozan'ın, "*idare hukukunda "kamu yararı" neyse, çocuk hukukunda da "çocuk yararı" odur*" görüşüne⁵⁷ katılmaktayız Nitekim çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde çocuğun yüksek yararının her bir somut olayda değerlendirilmesi kritik öneme sahiptir⁵⁸.

Çocuğun yüksek yararının göç ve ilticaya ilişkin işlemlerde ve uygulamalarda esas alınması gerekmektedir⁵⁹. Bu bağlamda çocuğun gerçekten refakatsiz olup olmadığının belirlenmesi, yaş tespiti, statü belirleme işlemleri ve hakkında

Diğerleri v. Yunanistan ve Diğerleri, no. 14165/16, 13.6.2019.; Moustahi v. Fransa no. 9347/14, 25.6.2020 <<https://multeci.org.tr/category/mevzuat/aihm-kararlari/>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

⁵⁶ RÇY madde 6/1: "*Ülkemiz sınırlarında bulunan yabancı uyruklu çocukların refakatsiz olup olmadığı İl Göç İdaresi Müdürlüğüne araştırılır, refakatsiz olduğu tespit edilenlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek...*".

⁵⁷ Serozan (n 32) 47.

⁵⁸ Serozan (n 32) 48.

⁵⁹ Meltem İneli Ciğer- Mehmet Ali Küçükçavuş. 'Uluslararası Hukuk, Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İltica Taleplerinin Kayıt Altına Alınması' (2022)13(49) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 349, 357; Handbook on European law Relating to Asylum, Borders and Immigration (2020). European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 283-284; Özkan (n 30) 341.

koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınmasında yetkili makamlarca çocuğun yüksek yararı ilkesi dikkate alınmalıdır⁶⁰. Burada aslolan sığınmacı refakatsiz çocuklara yönelik her bir uygulamada devletlerin bu çocukların yüksek yararını benimsemeleridir. Bunu sağlamanın yolu ise, devletlerin bu çocuklara yönelik herhangi bir uygulamadan önce bu uygulamaların çocuklara nasıl etki edeceği noktasında ön çalışma yapmalarıdır⁶¹.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi AİHM içtihatlarıyla da kabul edilmiştir. AİHM çocuğun yüksek yararının diğer bireylerin haklarına nazaran öncelikli olarak dikkate alınması gerektiğini birçok kararında belirtmiştir⁶². AİHM bu davalarda; çocuğun yüksek yararının merkeze konmaması, küçük çocuklu ailelerin gözaltına alınmasının engellenmesi için her türlü önlemin alınmamış olması, çocuğun aile bireylerinin ülkeden çıkarılması ile ilgili kararlarda uygulanabilir, geçerli ve orantılı tedbirlerin ve kanıtların değerlendirilmemiş olması gibi gerekçelere yer vermektedir.

Sonuç itibarıyla, Türk hukukunda refakatsiz çocuklara ilişkin özel bir düzenleme bulunmadığından, çocuğun yüksek yararı ilkesi ile ilgili uygulamada bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle çocuğun yüksek yararı ilkesini esas alan refakatsiz çocuklara yönelik özel düzenlemelere ihtiyaç vardır.

2. Ayrımcılık Yasağı

“Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması” ilkesi Türk hukukunda da benimsenmiş temel bir ilkedir (ÇKK, m.4/1-c). Ayrıca Türk hukukunun bir parçası haline gelen ÇHS gereği, sığınmacı refakatsiz çocukları ilgilendiren tüm işlemlerde ve onlara yönelik alınacak kararlarda çocuğun bu hakkı gözetilmelidir⁶³. Benzer şekilde refakatsiz çocukların tespiti, barınma merkezine yerleştirilmesi ve orada göreceği hizmetleri düzenleyen ilgili YUKK ve RÇY hükümlerinde, sığınmacı refakatsiz çocuklar Türk vatandaşı çocuklarla aynı haklara sahiptirler. Bu bağlamda çocuklara yönelik düzenlemelerimizin ayrımcılık yasağı ilkesi ile uyumlu olduğu ancak uygulamada bazı eksikliklerin bulunduğu söylenebilecektir.

⁶⁰ Mustafa Tevfik Odman, *Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler* (Çağ Üniversitesi, 2008) 60; Kaime Thoko, *The Normative Framework for Children’s Rights in Refugee Situations*. Eds. Rafiqul Islam/ Jahid Hossain Bhuiyan, *An Introduction to International Refugee Law*. Leiden: Martinuss Nijhoff (2013) 408-409.

⁶¹ Akgül (n 41) 72.

⁶² El Ghatet v. İsviçre, Başvuru No. 56971/10, 8 Kasım 2016 para. 53.; Popov v. Fransa, Başvuru No. 39472/07 ve 39474/07, 19 Ocak 2012, para.147.; Jeunesse ve Hollanda (GC), Başvuru No. 12738/10, 3 Ekim 2014, para.109.

⁶³ Arslan, (n 21) 84.

3. Katılma Hakkı

Türk hukukunda da “Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması” ilkesi benimsenmiştir (ÇKK, m.4/1-d). Mesela “refakatsiz çocuğun yaş tespiti, barınacağı kuruma yerleştirilmesi, refakatsiz çocukla mülakatın gerçekleştirilmesi, koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilmesi gibi süreçlerin her aşamasında çocuğun görüşlerinin dikkate alınması gerekir (YUKKUY, m.123). Benzer şekilde “Kuruluşlarda veya birimlerde çocuklara yönelik yürütülen işlemler”de çocukların görüşü alınmadan önce onların yaş ve olgunluk seviyelerine uygun olarak gerekli bilgilendirme yapılmalıdır (RÇY, m.10). Çocuğun dinlenilme hakkının ülkemizde bir uygulaması olan sığınmacı refakatsiz çocukla gerçekleştirilen mülakatların ise çocukla etkili ve doğru iletişim kurabilecek, alanında uzman personelle gerçekleştirilmesi gerekmektedir⁶⁴.

4. Geri Gönderme Yasağı

Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesinde düzenlenen geri göndermeme ilkesi, sığınmacı refakatsiz çocukları da yakından ilgilendirmektedir⁶⁵. Geri göndermeme ilkesi, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukunda genel kabul gören bir ilke olarak, ülkemize gelerek sığınma talep eden refakatsiz çocuklar bakımından da uygulama alanı bulacaktır. Ayrıca bu ilkenin uluslararası hukukta öncelikli, üstün nitelikli kurallar olarak tanımlanan Jus Cogens arasında sayılması gerektiği de ifade edilmektedir⁶⁶.

Türk hukukunda da kabul edilen bu ilkeye göre, “hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez” (YUKK, m.4). Dolayısıyla, sığınmacı refakatsiz çocukların menşe ülkelerine iadeleri ancak çocuğa yönelik madde kapsamında sayılan tüm olumsuzluklardan emin olduğu takdirde mümkün olmalıdır⁶⁷.

⁶⁴ 12 No.lu Genel Yorum, para.25.

⁶⁵ Genel Yorum, para.26.

⁶⁶ Gökhan Taneri, *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement) İlkesi* (Bilge 2012) 33.

⁶⁷ Aslı Bayata Canyaş, ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi’ (2015)5(1) Hacettepe HFD 73, 7.

Özellikle çocuklar bakımından sınır dışı etme kararı ve uygulaması oldukça hassas bir konudur. Diğer konularda olduğu gibi, sınır dışı etme kararının verilmesinde ve uygulanmasında da çocuğun yüksek yararı dikkate alınmalıdır. Sınır dışı etme kararıyla telafisi imkânsız zararların doğması ihtimali, çocuklar gibi hassas gruplar için daha yüksektir⁶⁸. Ne yazık ki, ÇHS’de sınır dışı bakımından öngörülen koruma tedbirleri Türk hukukunda özel olarak düzenlenmediğinden, sınır dışına ilişkin kararların çocuğun yüksek yararına uygun olup olmadığının yeterli bir denetimi yargı makamlarınca yapılamamaktadır⁶⁹. Yine sınır dışı işlemlerinde karşılaşılan zorluklardan birisi de idari gözetimde tutulan çocuklarla ilgilidir. Mevzuatta her ne kadar çocuğun yüksek yararının gözetileceği ve ailelerin ayrı yerlerde barındırılacağı düzenlenmişse de geri gönderme merkezlerinin çocuklar için sağlıklı mekânlar olmadığı da bir gerçektir. Bu husus AİHM’nin G.B ve diğerleri ve Türkiye⁷⁰ kararında da ifade edilmiştir.

YUKK m.4’ün korumasından yararlanacak olan sığınmacı refakatsiz çocukların Türkiye’ye kabulü bakımından geri göndermeme ilkesi dikkate alınmalı, çocuğun ülkeye yasal olmayan yollarla girmiş olması sınır dışı edilmesine sebebiyet vermemelidir. Sığınmacı refakatsiz çocuğun gönüllü geri dönüş talebi olması durumunda ise, çocuğun yaş ve olgunluk seviyesi dikkate alınmalıdır. Ayrıca menşe ülkeye döndüğünde YUKK m.4’te belirtilen hususların çocuğa zarar verip vermeyeceği değerlendirilmelidir. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesindeki uzmanlar tarafından, çocuğun neden geri dönmek istediği iyice anlaşılmalı ve bundan sonra geri dönüş talebi incelenmelidir.

C. Türk Hukukunda Sığınmacı Refakatsiz Çocuklara Yönelik Uygulanan İşlemler

Ülkemizin tarafı olduğu ÇHS gereğince, sınırları içerisindeki her çocuk, Türk vatandaşı çocuklarla aynı haklara sahiptir⁷¹. Bu çocukların ÇHS kapsamındaki haklara erişebilmeleri için öncelikle “küçük ve refakatsiz” olduklarının tespiti yapılmalıdır. Refakatsiz olup olmadığının tespiti yapılan çocuk ya kolluk kuvvet-

⁶⁸ Akgül (n 41) 140-141.

⁶⁹ Merve Sizer, ‘Yabancıların Ülkeden Uzaklaştırılmasına İlişkin Kararlarda Çocuğun Yüksek Menfaati İlkesinin Rolü’ (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2020) 114-115.

⁷⁰ G.B ve diğerleri ve Türkiye, Başvuru No: 4633/15, 17/10/2019, para 95 vd.

⁷¹ Örneğin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği madde 65/5 hükümünce “ülkemize yasal olmayan yollarla giren yahut yasal olmayan bir şekilde bulunan refakatsiz çocuklar bu nedenle cezalandırılmazlar.”

lerince ya da çocuğun bulunduğu yer valiliğince, kimlik tespiti, yabancı kimlik kartı düzenlemesi, ilgili koruma statüsüne başvuru, sağlık taraması ve gerekiyorsa yaş tespiti için İl Göç İdaresi Müdürlüklerine gönderilmektedir⁷². İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde işlemleri tamamlanan bu çocuklar, daha sonra Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın İl Müdürlüklerine gönderilmekte ve ilgili Müdürlükçe çocuğa danışman atanarak bu danışmanın bir an evvel çocukla görüşmesi sağlanmaktadır. (RÇY, m.10/1-d)

Belirtmek gerekirse aslında bir çocuğun korunmaya ihtiyacı olduğunu düşünen herkes bu durumu Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bildirebilir. Nitekim ÇKK, m.6'ya göre *“Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Çocuk ile çocuğun bakımından sorumlu kimseler çocuğun korunma altına alınması amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna başvurabilir.”*

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, korunmaya muhtaç olan bu çocuklara, on sekiz yaşını dolduruncaya kadar, bakanlık bünyesindeki sosyal hizmet kuruluşlarında yetiştirilmeleri adına gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar. Çocuğun sosyal hizmet kuruluşları nezdinde bakılıp yetiştirilmeleri için mahkemeden korunma kararının alınması şarttır. Bu aşamadan sonra, vesayet makamı, TMK hükümlerince, eğer kurum müdürü vasilik şartlarını taşıyorsa onu veya vasilik şartlarını taşıyan başka bir kişiyi vasi olarak atar.

Yukarıda açıklanan süreçlerden sonra üstünde durulması gereken önemli bir konu da refakatsiz çocuğa ilişkin uluslararası koruma başvuru sürecinin nasıl başlatılacağı ve bu sürecin nasıl yönetileceğidir. YUKK'da bu başvurunun valiliklere kişinin kendisi tarafından bizzat yapılması gerektiği belirtilmişken, YUKKUY'nin 65. maddesinde *“refakatsiz çocukların başvurularını bizzat yapamadıkları hallerde, bu başvuruların buldukları yerlerdeki ilgili birimlerce alınabileceği”* düzenlenmiştir. Bu maddeden anlaşılan, refakatsiz çocuğun, bulunduğu yerdeki makama başvurusunu bizzat kendisinin yapmasıdır. Bu durum haklı olarak eleştiriye açıktır. Zira ayırt etme gücüne sahip olmayan tam ehliyetsiz küçüklerin başvuru sürecini doğru yürütebilmelerini beklemek makul değildir. Ayrıca YUKKUY'nin 68. maddesinde, çocuğun velisi aracılığıyla başvuru yapabileceği düzenlenmişken, refakatsiz çocuğun yasal temsilcisine bu başvuru hakkı-

⁷² Erden (n 12) 20.

nın tanınmaması eleştirisi konusudur⁷³. RÇY’de ise, bu başvuruya danışmanın eşlik edeceği düzenlenmiştir (m.6/1-i).

YUKKUY’nin “Çocukların iş ve işlemlerinde dikkat edilecek hususlar” başlıklı 122/ç maddesine göre; “Çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda çocuk hakkında idare herhangi bir muvafakat, talep veya başvuru olmaksızın Kanun kapsamındaki iş ve işlemleri re’sen başlatır ve karara bağlar”. Ancak bir sonraki fıkrayla uluslararası korumaya ilişkin hükümlerin saklı tutulacağı belirtilmesi refakatsiz çocukların hukuki temsilcilerine, temsilcinin atama usulüne, yetki ve sorumluluklara ilişkin daha açıklayıcı ve kapsamlı özel hükümlerin gerekliliğine duyulan ihtiyacı göstermektedir.

YUKKUY madde 122/1/c’ye göre “Yasal temsilci ile çocuğun farklı ülkelerde olduğu durumda, yasal temsilcinin yetkili makam huzurunda verilmiş onayı ve refakatçinin çocuğun bakımını üstlendiğine ilişkin taahhüdünün olması kaydıyla, çocuğun refakatine bırakıldığı kişiye çocuk hakkında işlemleri yapma hakkı tanınır.” Bu düzenleme sığınmacı refakatsiz çocuklara tanınan bir hak olarak anlaşılabilir. Ancak yaşadığı yeri birçok problemle geride bırakıp çok zor şartlarda ülkemize kadar gelebilen küçüklerin, ülkesinde bıraktığı yasal temsilcisiyle irtibata geçmesi yahut yasal temsilcisinin yetkili makamda verilmiş olan onayının küçüğe ulaşması hayatın olağan akışına aykırıdır. Farzı muhal olarak bu durum mümkün olsa bile anılan maddede ne “refakatçi”nin özelliklerinden, ne de şartlarının neler olduğundan bahsedilmemiştir.

Aslında burada göstermeye çalıştığımız; sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsiline ilişkin, Türk hukukunda özel bir düzenlemeye ihtiyaç olduğudur. Bununla birlikte, mahkeme kararıyla vasi ve kayyım ile ilişkin genel hükümler çerçevesinde hukuki temsilcinin belirlenmesi mümkündür. Ayrıca TMK’nın 396. madde ve devamındaki genel hükümlerin varlığına rağmen YUKKUY’da taahhüde dayanan ve neredeyse hukuki temsilci niteliğinde bir refakatçinin ifade edilmesi, eleştiriye açık bir diğer durumdur.

YUKKUY’da, “refakatsiz çocuklara ilişkin yapılacak mülakatlarda çocuğun ebeveyninin veya yasal temsilcisinin bulundurulabileceği” düzenlenmiştir (m.123/f). Ancak bu madde hükmü de çelişkiye neden olmaktadır. Zira herhangi bir yetişkinin sorumluluğunda olmayan bu çocukların, sahip olmadıkları ebeveyninin mülakata katılabileceğini düzenlemek büyük bir soru işaretidir. Ayrıca

⁷³ Neva Öztürk, Gökçen Taner ve Ersoy Kontacı, ‘Çocukların Adalete Erişim Hakkı Çerçevesinde Hukuki Yardım Hizmetlerine Dönük İhtiyaç Analizi’ (2019) Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

yukarıdaki maddede çocuğun hukuki temsilcisinin mülakatta bulunabileceği öngörülmesine rağmen, bu temsilcinin atama usulü, yetki ve sorumlulukları da bu düzenlemede cevapsız bırakılmıştır.

Sonuç olarak sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsili ile ilgili belirsizliklerin giderilmesi için özel bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Aşağıda bu çocukların temsili ve korunması konusu ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

III. Türk Hukukunda Sığınmacı Refakatsiz Çocukların Hukuki Temsili ve Korunması

YUKKUY'ye göre, sığınmacı refakatsiz çocuklar hakkında ÇKK hükümleri uygulanacaktır. Mahkemenin koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarıyla beraber, TMK hükümlerine göre vesayet ve kayımlık hususlarında da karar verme yetkisi vardır (ÇKK, m.7). Uygulamada sığınmacı refakatsiz çocuğun hukuki temsili TMK'nın vesayet ve kayımlık hükümlerine göre sağlanmaktadır.

RÇY'de dikkat çeken bir düzenleme vardır. Madde 6/1/1'da, vasi veya kayımdan bağımsız olarak atanacak ve çocukla gerçekleştirilecek mülakata eşlik edecek bir danışmandan bahsedilmektedir. Yönergede, neredeyse vasi veya kayım gibi sorumlulukları düzenlenen danışmanın, hukuki temsilci olmadığı açıktır. Türk hukukunda vesayette tipe bağlılık ilkesi hakim olduğundan çocuğun hukuki temsilcisi TMK madde 396-494 uyarınca vasi veya kayımdır. Çocuk Koruma Kanunu madde 7 hükmüyle de çocuk mahkemelerinin, refakatsiz çocuğa vasi yahut kayım atayabileceği düzenlenmiştir.

Aşağıda öncelikle temsille ilgili olarak genel bilgiler verilecek daha sonra sığınmacı refakatsiz çocukların vasi veya kayımla temsili, danışman ve avukat atanması ile uygulamada karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri incelenecektir.

A. Temsil Kavramı

Temsil, bir kişinin başka biri adına ve hesabına temsilci sıfatıyla bir hukuksal işlem yapması ve bu işlemin hukuksal sonuçlarının adına ve hesabına işlem yapılan kişi üzerinde doğmasıdır⁷⁴. Temsilin üç özelliği vardır: temsil yetkisi, temsilcinin başkası adına hukuksal işlem yapması, işlemin hukuksal sonuçlarının

⁷⁴ Kemal Oğuzman ve Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (7. Baskı, Filiz 2009) 163; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (10. Baskı, Beta 2008) 383.

temsil edilenin kişiliğinde doğması⁷⁵. Temsil yetkisi, temsil edilenin iradesine değil de yasaya dayanıyorsa yasal temsilden söz edilir⁷⁶. Yasal temsilde temsilci, temsil edilenin adına iş görmesinin yanında, temsil edilenin yaptığı işlemlere onay vermek veya vermemek suretiyle de temsil edilenin yararlarını korur⁷⁷. Temsil yetkisi hak değildir. Bundan dolayı üzerinde tasarrufta bulunulamaz, devredilemez, başkasına geçmez, haczedilemez⁷⁸.

Temsilin temel ilkelerinden biri açıklama ilkesidir. Açıklama ilkesi, temsilcinin hukuksal işlem yaparken bu sıfatıyla işlem yaptığını açıklaması anlamına gelmektedir. Ancak temsilci her zaman bu ilkeye riayet etmek zorunda değildir. Nitekim temsilcinin, temsilci sıfatıyla hukuksal işlem yaptığı biliniyor veya anlaşılıyorsa hukuksal işlemin sonuçları yine temsil edilenin kişiliğinde doğar⁷⁹. Temsilcinin, temsilci sıfatıyla temsil edilen adına yaptığı hukuki işlemin geçerli olabilmesi için ise; temsilcinin ayırt etme gücüne sahip olması gerekli ve yeterlidir⁸⁰.

İradi temsilde temsil edilenin temsilciye verdiği talimat, temsil yetkisinin kapsamını ve sınırlarını belirlerken yasal temsilde, temsil edilenin istekleri temsilciyi bağlayıcı değildir. Buna karşın, vesayette vesayet dairelerinin denetimi, kayyımlıkta ise vesayet makamının talimatları temsilcinin yetkilerini sınırlar⁸¹. Temsilin içeriği genel olarak hukuksal işlemler olsa da yasal temsilde velayet, vesayet ve kayyımlıkla ilgili hükümlere bakıldığında görülecektir ki görülen iş sadece hukuksal işlem değildir, maddi eylemleri ve hukuksal işlem benzerlerini de kapsar⁸².

B. Çocukların Temsili

TMK m. 355/1 gereği Türk hukukunda aslolan çocuğun anne babanın velayetinde olmasıdır. Öte yandan çocuğun her zaman anne veya babanın velaye-

⁷⁵ Şener Akyol, *Türk Medeni Hukukunda Temsil* (Vedat 2009) 3-4.

⁷⁶ Akyol (n 75) 158; Safa Reisoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (20. Baskı, Beta 2008) 130; Oğuzman ve Öz (n 74) 169.

⁷⁷ Murat İnceoğlu, *Borçlar Hukukunda Doğrudan Temsil* (On İki Levha 2009) 40.

⁷⁸ Akyol (n 75) 5.

⁷⁹ Rona Serozan, *Medeni Hukuk Genel Bölüm* (2. Baskı, Vedat 2008) 354; Oğuzman ve Öz (n 74) 168; Reisoğlu (n 77) 130; Akyol (n 75) 184-185.

⁸⁰ Özge Yücel, *Çocuğun Kayyım Tarafından Temsili* (Turhan 2011) 30.

⁸¹ Oğuzman ve Öz (n 74) 178.

⁸² Mustafa Alper Gümüş, *Türk Medeni Hukukunda Kayyımlık* (Vedat 2006) 47.

tinde olmasının mümkün olmadığı haller de söz konusu olabilmektedir. Bu tür durumlarda anne ve babasının korumasından mahrum kalan çocukların korunmasını sağlamak üzere Türk hukukunda vesayet kurumu düzenlenmiştir. Yine Türk hukukunda vesayet ikincil niteliktedir. Yani “*vesayet ancak velayetin koruyucu kanatlarının açılmadığı ya da sonradan kırıldığı yerde devreye girer*”⁸³. Velayet ve vesayet arasında çeşitli benzerlik ve farklılıklar vardır. Ancak her iki kurumun da asıl amacı çocuğun eğitilmesi, yetiştirilmesi, hak ve menfaatlerinin korunmasıdır⁸⁴.

TMK m.403’te vasinin, vesayet altındaki küçüğün veya kısıtlının kişiliği ve malvarlığıyla ilgili bütün menfaatlerini korumak ve hukuki işlemlerde onu temsil etme yükümlülüğü düzenlenmiştir. Türk hukukunda bir kişinin vasi olarak atanması için hangi niteliklere sahip olması gerektiği, vasinin ne zaman atanacağı, vasinin yetkilerinin neler olduğu, vasi tayininde vesayet ve denetim makamlarının görev ve yetkilerinin neler olduğu gibi vesayet yönetimine ilişkin hususlar TMK’da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Aynı şekilde vesayet kararı verilmesi veya vesayet sona erme sebeplerinin neler olduğu hususunda da TMK hükümleri uygulanacaktır.

Türk hukukunda Türk vatandaşlığına sahip olmayan, anne veya babasının velayet sorumluluğunu yerine getir(e)mediği çocukların vesayet altına alınması bakımından özel bir düzenleme yoktur. Bu anlamda, Türk hukukundaki vesayet kurumu, hakkında vesayet kararı verilmesi gereken Türk vatandaşı olmayan kişiler bakımından da uygulama alanı bulacaktır. Öyleyse bu durum Türkiye’de bulunan ve her iki ebeveyninin refakatinden yoksun olan sığınmacı refakatsiz çocuklar bakımından da geçerlidir⁸⁵.

C. Vasi veya Kayyımla Temsil

Türkiye’de bulunan sığınmacı refakatsiz çocuklar için vasi veya kayyım atanmasında ve buna dair işlemlerde uygulanacak hukukun tespiti için MÖHUK’a bakmak gerekir. Çocuğun yabancı olması sebebiyle, “Vesayet ve kısıtlılık kararı verilmesi veya sona erdirilmesi sebepleri, hakkında vesayet veya kısıtlılık kararının verilmesi veya sona erdirilmesi istenen kişinin millî hukukuna

⁸³ Serozan (n 32) 172.

⁸⁴ Mustafa Dural, Tufan Ögüz ve Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku Cilt III- Aile Hukuku* (9. Baskı, Filiz, 2014) 393-394.

⁸⁵ Akgül (n 41) 192-193.

tâbidir ... Kişinin zorunlu olarak Türkiye’de bulunduğu hâllerde de Türk hukuku uygulanır⁸⁶.” Sığınmacı refakatsiz çocuklar zorunlu olarak Türkiye’de buldukları için, vasi atanması hakkında MÖHUK madde 10/2 gereği Türk hukuku uygulanacaktır⁸⁷. Burada vesayet ve kayımlığı sığınmacı refakatsiz çocuklar yönünden değerlendireceğiz.

Vesayet, velayet altında olmayan çocuk ile ergin olmalarına rağmen kendi kendilerini yönetemeyen, özel bakım isteyen kişinin korunması amacıyla devletçe örgütlendirilmiş, kişinin kendisine ve malvarlığına ilişkin yararlarının korunmasına ve temsiline yönelik bir kurumdur⁸⁸. Türk hukukunda korunmaya muhtaç bireylerin vesayet altına alınmasında devletin müdahalesi gerekli görülerek, vesayet bir kamu kurumu olarak düzenlenmiştir. Bu kamu vesayeti, vesayet ve denetim makamından oluşur. Vesayet makamı Sulh hukuk mahkemeleri iken, denetim makamı Asliye hukuk mahkemeleridir. Vesayet ve denetim makamları, kamu hukukundan doğan yetkileriyle devlete bağlı olduklarından görevleri kamu hukukuna istinat ederken, bir yandan da korunmaya muhtaç kişilerin yararı için çalıştıklarından görevlerinin özel hukuka istinat ettiği de söylenebilir⁸⁹.

Vesayet altına alınarak kendisine vasi atana çocuk TMK m. 448’e göre, vasisi tarafından temsil edilir. Vasi, çocuğun yasal temsilcisi sıfatıyla onun adına ve hesabına kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar ve yasak işlemler dışında kalan hukuki işlemleri yapar. Ancak vesayette, velayetten farklı olarak, vasi temsil yetkisini kullanırken bazı hukuki işlemlerde vesayet ve denetim makamlarının izni olmadan hareket edemez⁹⁰. Bunun sebebi vasinin bir vesayet organı olarak mahkeme kararı ile görevlendirilmesi ve vesayet dairelerinin denetimi altında olmasıdır⁹¹.

⁸⁶ Maddenin tam metni şu şekildedir: “(1) Vesâyet veya kısıtlılık kararı verilmesi veya sona erdirilmesi sebepleri, hakkında vesâyet veya kısıtlılık kararının verilmesi veya sona erdirilmesi istenen kişinin millî hukukuna tâbidir. (2) Yabancı millî hukukuna göre vesâyet veya kısıtlılık kararı verilmesi mümkün olmayan hâllerde bu kişinin mutad meskeni Türkiye’de ise Türk hukukuna göre vesâyet veya kısıtlılık kararı verilebilir veya kaldırılabilir. Kişinin zorunlu olarak Türkiye’de bulunduğu hâllerde de Türk hukuku uygulanır. (3) Vesâyet veya kısıtlılık kararı verilmesi veya sona erdirilmesi sebepleri dışında kalan bütün kısıtlılık veya vesâyete ilişkin hususlar ve kayımlık Türk hukukuna tâbidir.” (MÖHUK, m.10).

⁸⁷ Öztürk, Taner ve Kontacı (n 73) 142.

⁸⁸ Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (6. Bası, Turhan 2015) 747; Turgut Akıntürk, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku Cilt 2* (11. Baskı, Beta 2008) 469.

⁸⁹ Öztan (n 88) 1265.

⁹⁰ Akıntürk (n 88) 528.

⁹¹ Serozan, *Çocuk Hukuku* (n 32) 257-258.

Vasi, ayırt etme gücüne sahip çocuğu temsil ederken TMK madde 450 gereği, çocuğun görüşünü alarak hukuki işleme katılımını sağlamalıdır. Vasi, çocuğu temsil ederken çocuğun yüksek yararına uygun davranmadığı takdirde, çocuğun temsilini sağlamak üzere kayyım gibi bir başka temsilci atanır. Şayet vasi, görevini sürekli olarak ihmal ediyorsa görevine son verilerek yerine başka biri vasi olarak atanır⁹².

Bir diğer organ olan “*Kayyım, belirli işleri görmek veya malvarlığını yönetmek için atanır*” (TMK m 403/2). Kayyım, temsil kayyımlığı (TMK m 426), yönetim kayyımlığı (TMK m 427) ve isteğe bağlı kayyımlık (TMK m 428) olmak üzere üç çeşittir. TMK’da belirtilen vesayet makamlarının dışında ayrıca bir vesayet tedbiri uygulanamaz.

Çocuğa atanan kayyım, ya belirli bir işin görülmesi için ya belirli bir davada çocuğu temsil etmek için ya çocuğun malvarlığını belirli sebeplerden dolayı yönetmek için ya da çocuğun kişiliğinin ve malvarlığının korunmasında önlem almak için yetkilendirilir. Kısacası kayyımın çocuğu temsilinin kapsamı sınırlı ve belirlidir⁹³. TMK madde 458 uyarınca, bir kimseye kayyım atanması, onun fiil ehliyetini etkilemez. Dolayısıyla, çocuğa kayyım atanması durumunda çocuk ayırt etme gücüne sahipse kayyım atansa dahi sınırlı ehliyetsizdir, ayırt etme gücüne sahip değilse kayyım atandığında da tam ehliyetsizdir⁹⁴.

Kayyımlığın velayet ve vesayetle bazı benzer yönleri olmakla birlikte bu kurumlar arasında ciddi farklar vardır. Velayet kural olarak mahkeme kararına dayanmadan doğrudan yasaya dayanmakta ve hısımlıktan kaynaklanmaktadır. Kayyımlık ise bir mahkeme kararı ile kurulmaktadır. Ayrıca kayyımın yetkileri velayette olduğundan çok daha dar ve yetkileri belirlidir. Veli, vesayet makamına hesap verme yükümlülüğünde değilken, kayyım yaptığı işler hakkında vesayet makamını bilgilendirmek ve hesap vermekle yükümlüdür. Vesayet ve kayyımlığın da belirli farklılıkları vardır. Vesayette kişinin hukuksal işlem ehliyeti sınırlandırılarak kısıtlama kararı verilirken; kayyımlık ise, kişinin hukuki işlem ehliyetini etkilemez⁹⁵. Vesayetin kapsamı geniş ve vasinin görevleri genel nitelikte olmasına karşın kayyımlığın kapsamı dar ve görevleri mahkeme kararıyla belirlidir⁹⁶.

⁹² Öztan (n 88) 780.

⁹³ Gümüş (n 82) 295.

⁹⁴ Öztan (n 88) 787.

⁹⁵ M. Nezih Elpe, Vasilik ve Kayımlık Hukuku (Balkanoğlu Matbaacılık 1967) 51.

⁹⁶ Gümüş (n 82) 307.

Sığınmacı refakatsiz çocukları daha yakından ilgilendirdiğinden kısaca temsil kayyımlığından da bahsedilecektir. Eğer bir kişi belirli işlerini görebilecek halde değilse ve o işlerini görmeye yetkili hiçbir kimsesi yoksa bu halde temsil kayyımlığından söz edilebilir⁹⁷. Vesayet makamınca resen veya istek üzerine görevlendirilen temsil kayyımı, vesayet makamının görevlendirdiği iş ve amacın dışına çıkmayarak onun emir ve talimatlarına uygun hareket etmek zorundadır. Temsil kayyımının atanabilmesinin şartı, yasal temsilcinin kendinden beklenen görevleri yerine getirmesinin artık imkânsız hale gelmesidir.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Acaba Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kurumlardaki refakatsiz yabancı çocuklar için yabancı vasi veya kayyım görevlendirilebilir mi? Bu soruya Ekşi şu şekilde cevap vermektedir. *“ASHB'ye bağlı kurumlarda bulunan refakatsiz çocuklara yabancıların vasi veya kayyım olarak atanıp atanmayacağı hususunda uygulamada tereddüt edilmektedir. ASHB'ye bağlı kurumlarda bulunan refakatsiz çocuklara vasi veya kayyım atanırken, vasi veya kayyımın, kurum temsilcilerinden olmasına dikkat edilmektedir. Ancak buna gerek yoktur. Daha önce ifade ettiğimiz üzere gerek TMK'da gerekse ÇKK'da vasinin Türk vatandaşı olması veya belirli kurum çalışanları arasından seçilmesine ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. O halde yabancı veya Türk vatandaşı olan ve vasi veya kayyım görevini ifa edebilecek durumda olan herhangi bir kişi vasi veya kayyım olarak atanabilir⁹⁸.”* Gerçekten de ne TMK'da ne de ÇKK'da refakatsiz çocuklara atanacak vasi veya kayyımın Türk olması gerektiğine dair açık bir düzenleme yoktur. Dolayısıyla yapılacak ciddi bir araştırmadan sonra yabancı vasi veya kayyımın atanabileceği konusu, sorunların azaltılması noktasında üzerinde düşünülmesi gereken bir çözümdür.

D. Danışman Atanması

Daha önce belirtildiği gibi Türk hukukunda refakatsiz çocuğun hukuki temsiline yönelik özel bir düzenleme mevcut değildir. Ancak TMK, ÇKK ve Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerinde Dair Kanun hükümleri doğrultusunda çocuğun vasi veya kayyım ile hukuki temsili mümkün olmaktadır.

⁹⁷ Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (Filiz Kitabevi 2021) 607.

⁹⁸ Ayfer Çeçen Demir, 'Uluslararası Koruma Kapsamındaki Refakatsiz Çocuklara Vasi ve Kayyım Atanması' in Nuray Ekşi (ed) *Uluslararası Koruma Kapsamındaki Refakatsiz Çocuklar İçin Adalet Erişiminin Güçlendirilmesi Projesi El Kitabı* (Türkiye Adalet Akademisi 2018) 46-47.

RÇY’de ise adeta vasi yardımcısı niteliğinde görev ve sorumlulukları düzenlenen bir “danışman”dan bahsedilmektedir. Buna göre, İl Göç İdaresi Müdürlüğünde gerekli işlemleri tamamlanarak ASHB İl Müdürlüğüne yerleştirilen çocuğa, bu kuruluşun müdürü tarafından danışman atanacağı düzenlenmiştir⁹⁹. Yönergede refakatsiz çocuğun vasi veya kayyım ile ilgili temsiline dair bir hüküm ise düzenlenmemiştir.

RÇY’de danışmanın yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Danışman, çocuğa kalacağı yeri ve burada sunulacak imkânları anlatır, ayrıca kendisinden beklenen kuralların neler olduğunu öğretir, kaldığı kuruluşun etkinlikleri hakkında bilgi verir ve katılımına yardımcı olur. Yönergede, danışmanın çocuğun sığınma başvuru sürecinde bilfiil eşlik ederek İl Göç İdaresi Müdürlüğü’ndeki mülakatlara katılması ve bu konuya dair rapor hazırlanmasında önerilerinin alınması da düzenlenmiştir¹⁰⁰.

RÇY’de düzenlenmiş olan danışmanın, vasi veya kayyım gibi hukuki anlamda çocuğu temsil edecek bir temsilci olmadığı açıktır. Ancak uygulamada danışmanın refakatsiz çocuk hakkında daha fazla bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle danışmanlık ile vasilik/kayyım konusunun birlikte ele alınarak düzenlenmesi uygulamada pratik çözüme katkı sunabilecektir.

E. Avukat Atanması (Önerisi)

Sığınmacı refakatsiz çocuklara temsilci olarak avukat atanması konusundan önce uygulamadaki soruna açıklık getirmek gerekiyor: TMK gereği vasi veya kayyım atanabiliyor olsa da bu temsil sistemi bu çocukların korunmaları adına yeterli değildir. Nitekim bu çocuklara mevcut düzenlemeler doğrultusunda genel hükümlere göre vasi atanmaktadır. Ancak vasi atama işlemi, vasinin seçilme sürecini içerdiğinden bir değerlendirme sürecini doğurmaktadır. Uygulamada ise sığınmacı refakatsiz çocuğa vasi atanması uzun zaman almaktadır¹⁰¹. Nitekim tüm bunlar sığınmacı refakatsiz çocuğun hak kaybına uğramasına neden olmaktadır.

⁹⁹ RÇY madde 10/1/d: “Kuruluşa veya birime yerleştirilen çocuğa kuruluş müdürü tarafından danışman görevlendirilir”.

¹⁰⁰ RÇY 10. Madde detayları için bakınız: <<https://www.aile.gov.tr/uploads/sgb/uploads/pages/yonergeler/refakatsiz-cocuklar-yonergesi-20-10-2015.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

¹⁰¹ Sizer (n 69) 145.

Uygulamada bu çocuklara ancak aile birleşimi gibi gereklilik durumlarında vasi veya kayyım atanmaktadır. Atanan vasi, genellikle çocuğun bulunduğu kurum çalışanlarından seçilmektedir¹⁰². Uygulamada refakatsiz çocuklara vasi veya kayyım atanması konusunda bir çekingence görülmektedir¹⁰³. Bu durumun, birçok nedeni vardır¹⁰⁴. Bu nedenlerden bazıları, vasi veya kayyımın atanmasının mahkeme kararıyla olması nedeniyle bu sürecin uzun süreceğinin düşünülmesi, bu çocukların akrabası olduğunu ileri süren ancak amaçlarının çocuğu kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak isteyen kişilerin var olması, çocuğun akrabası dahi olsa bu çocukların istismara açık olması halleridir. Bundan dolayı gereklilik halinde bu çocuklara uygulamada hukuki temsilci olarak kayyım atandığı görülmektedir¹⁰⁵.

Ancak bu çocukların gerçek anlamda hukuki süreçlerinin düzgün işleyebilmesi için hukuki temsilci atanmalıdır. Bu noktada iki aşamalı bir temsil sistemi düşünülebilir¹⁰⁶. İlk olarak "hukuki işlemlerde temsili" ni sağlamak üzere bir kişi, refakatsiz çocuk sığınma başvurusu yaptığı andan barınma merkezine yerleştirilinceye kadarki sürecinde ona eşlik ederek, yapılacak işlemlerde onu bilgilendirmesi, çocuğun bu hukuki süreçlerinde onun görüşlerini alması şeklinde çocuğun hukuki temsilini sağlayabilir¹⁰⁷. İkinci olarak da çocuğa barınma merkezine yerleştirildikten sonra genel hükümlere göre bir vasinin atanması yoluna gidilebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi bu çocuklar temsile en çok ihtiyaç duydukları zaman maalesef tek başlarına bu işlemleri yapmak durumunda bırakılmaktadır. Örneğin, yaş tespiti yapılan bir çocuktan bu tespite ilişkin itirazlarını nasıl dile getireceğini, hangi yollara başvuracağını veya uluslararası koruma başvurusu

¹⁰² Erden (n 12) 61.

¹⁰³ Nuray Ekşi, *Türkiye'ye Sığınan Yabancıların Aile ve Şahsın Hukuku Davaları* (Beta 2021) 57.

¹⁰⁴ İzmir 11 Sulh Hukuk Mahkemesi, 461/496, 21.03.2019.; Gaziantep 2 Sulh Hukuk Mahkemesi, 745/1139, 10.05.2019 tarihli kararlar için bkz: Ekşi (n 103) 57-58.

¹⁰⁵ Ekşi (n 71) 57 vd.

¹⁰⁶ Aslında TMK m.420 gereğince, gecikmesinde sakınca bulunan işlemlerde refakatsiz çocuğa geçici olarak temsilci atanması yapılmaktadır: "*Vesayet işleri zorunlu kıldığı takdirde vesayet makamı, vasinin atanmasından önce de re'sen gerekli önlemleri alır, özellikle, kısıtlanması istenen kişinin fiil ehliyetini geçici olarak kaldırabilir ve ona bir temsilci atayabilir.*"

¹⁰⁷ Türk hukukunda çocuğun kolluk birimlerince bulunmasından hakkında yaş tespitine karar verilmesi anına kadar kendisine bir hukuki temsilcinin atanmasına yönelik bir uygulama hiçbir zaman olmamıştır. Bkz. Eda Yakmaz, 'Statü Belirleme Sürecinde Türkiye'de Bulunan Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Durumu' (2014) IMPR Humanitarian.

yaparken nasıl bir yol izlemesi gerektiğini bilmesini beklemek makul değildir. Refakatsiz çocuk için mevcut Türk hukukuna göre vasi atanmasını beklemek, çocuğun var olan haklarını neredeyse kaybetmesi demektir. Bundan dolayı önerdiğimiz iki aşamalı temsil sistemi ile, çocuğun sığınma ve uluslararası koruma başvuru sürecinde hak kaybına uğramasının önüne geçileceğini düşünmekteyiz¹⁰⁸.

İşte bu noktada iki aşamalı temsil sisteminin ilk ayağını hukuki temsilci avukatların oluşturabileceğini düşünmekteyiz. Ancak bu temsilin kaynağı yasal olarak belirlenmelidir. Temsil sisteminin ilk ayağının hukuki temsilci avukatların oluşturabileceği önerisinin birkaç nedeni vardır. Öncelikle bunun sebebi, uygulamada çocukların avukata erişiminin çok zor olmasıdır. Her ne kadar avukata erişim, AİHS'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesi ve Anayasamızın 36. maddesi ile güvence altına alınmış olsa da uygulamada bu çocukların ehliyetlerinin veya yabancı kimlik numaralarının olmaması gibi gerekçeler ile avukat hizmetinden yararlanamamaktadırlar¹⁰⁹. Bu anlamda, örneğin İsveç'te uygulanan vesayet sisteminde refakatsiz çocuğun kaydı yapılır yapılmaz çocuğa vasiyle beraber onu temsil edecek bir avukat atandığı görülmektedir¹¹⁰. Maalesef Türk hukukunda çocuğun avukata erişimi çok uzun ve yorucu bir süreçten sonra ancak mümkün olmaktadır.

Çocuğun hukuki temsilde ilk aşamanın avukat atanması şeklinde düzenlenmesi önerinin ikinci nedeni ise, avukatın mevzuata hâkim olması ve hukuki süreçleri hızlı ve etkin kullanım yönünden buna en uygun meslek grubu olmasıdır. Nitekim refakatsiz çocukların bir an evvel kendilerine tanınan hakları öğ-

¹⁰⁸ Hukuki temsile ilişkin sunduğumuz önerinin bir benzeri Hollanda'da ön vesayet sistemi şeklinde uygulanmaktadır. Refakatsiz çocuklara vasi atanması için Hollanda Adalet Bakanlığı'na bağlı ulusal vesayet kurumu olan NIDOS kurulmuştur. NIDOS, çocuk mahkemelerinden bu çocuklar için vasi olarak atanmayı talep eder. Özellikle çocuğun kabul merkezinde polislerce kaydı alındıktan sonra NIDOS çocuklara temsilci atar. NIDOS tarafından atanan bu temsilci çocuğun barınacağı yerin tespitini yapmak üzere kabul merkezindeki ilk görüşmeyi gerçekleştirir. Yine temsilci bu aşamada çocuk için en yararlı olacak sığınma başvurusuna da karar verir. Burada temsilcinin "geçici vasi" olarak görev yaptığını söyleyebiliriz. Böylelikle NIDOS tarafından atanan temsilci ile çocuk mahkemesinin vasi ataması arasındaki ön vesayet aşamasıyla, çocuğun bu süreçteki hak kayıpları önlenmiş olmaktadır. Bkz: Erden (n 12) 49-51. Ayrıca NIDOS ve uluslararası çalışmaları hakkında bilgi için bkz: <<https://www.nidos.nl/en/home/missie-en-visie-van-nidos/>> ve <<https://nidosineurope.eu/about/>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

¹⁰⁹ Erden (n 12) 76-77.

¹¹⁰ Erden (n 12) 55.

renmeleri ve buna dair iş ve işlemleri en hızlı şekilde yürütmeleri için harekete geçmeleri gerekmektedir¹¹¹.

Bu anlamda Adalet Bakanlığına bağlı bir avukat havuzu birimi oluşturulabilir. Refakatsiz olduğu tespit edilen çocuğa bu havuzdan derhal avukat atanması yapılarak, böylece çocuğun kurum bünyesine yerleştirilinceye kadarki süreç ve işlemlerinde hukuki temsili sağlanarak hak kaybına uğramasının önüne geçilmiş olacaktır. Bu hukuki temsilci avukatlar, çocuk kuruma yerleştirilince çocuğa vasi atanması için mahkemeye başvurabilir. Ayrıca temsilci avukat mahkeme tarafından vasi atanıncaya kadar çocuğun iş ve işlemlerinde onu temsile devam edebilir. Böylece çocuğun hukuki temsile en çok ihtiyacı olan süreçte hukuki temsilci avukat ile temsili sağlanarak, sahip olduğu hakların korunması yoluna gidilmiş olunabilir¹¹².

F. Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bu çalışmanın amacı, sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsili ve korunması ile uygulamada karşılaştıkları sorunlardır. Bu sorunları şu şeklide sıralamak mümkündür: 1) Mevzuattaki dağınıklık, eksiklik ve çelişkiler, 2) Hukuki hizmetlere ulaşımındaki zorluk, 3) Çocukların adalet sistemi içinde bağımsız bir birey olarak temsil edilmeleri¹¹³ ihtiyacının göz ardı edilmesi ve 4) Sığınmacı refakatsiz çocuklara yönelik hukuki uzmanlaşma eksikliği.

Bu sorunlarla ilgili çözüm önerileri aşağıda açıklanmıştır:

1. Mevzuattaki Dağınıklık, Eksiklik ve Çelişkiler Sorunu ve Çözüm Önerileri

Ülkemizde sığınmacı refakatsiz çocuklarla ilgili olarak yaşanan sorunlardan biri, bu çocuklara yönelik düzenlemelerin dağınık halde bulunması, eksik olması veya çelişkiler barındırmasıdır¹¹⁴. Yukarıda ilgili başlıkta da ele alındığı gibi özel-

¹¹¹ Sizer (n 69) 144.

¹¹² İki aşamalı temsil sisteminin ilk ayağı olan avukat havuzundan avukat atanması önerisine farklı yönleri olmakla birlikte uygulama mantığı benzer olan bir sistemi Belçika'da görmekteyiz. Belçika vesayet sisteminde, Adalet Bakanlığı'na bağlı Vesayet Hizmetleri Bölümü tarafından oluşturulan vasi havuzundan refakatsiz çocuğa derhal vasi atanmaktadır. Bu havuzdan vasi atanması için ise mahkeme kararına gerek yoktur. Detaylı bilgi için bkz: Erden (n 12) 46-48.

¹¹³ Öztürk, Taner ve Kontacı (n 63) 15.

¹¹⁴ Özellikle YUKK ve Uygulama Yönetmeliği doğrultusunda, tam ehliyetsiz küçüklerin bizzat uluslararası koruma başvurusu yapmasının hukuki geçerliliği ciddi bir sorundur. Çocuğun yüksek yararı ilkesi ve diğer ilkeler çerçevesinde bu konuda düzenleme yapılması ihtiyacı vardır.

likle sığınmacı refakatsiz çocuklara yönelik işlemlerde ve başvurularda bunları görmek mümkündür.

Mevzuattaki Dağınıklık: Farklı kanun hükümleriyle farklı kurumların görevlendirilmiş olması, uygulamada karmaşaya sebep olmaktadır. Örneğin korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için verilmesi gerekli tedbir kararlarının ÇKK ve Sosyal Hizmetler Kanunu'nda ayrı düzenlenmesi uygulamada çift başlılığa neden olmaktadır¹¹⁵.

Mevzuattaki Eksiklik ve Çelişkiler: Türk hukukunda refakatsiz çocuklara ilişkin onların tespit edilmesiyle beraber kendilerine derhal bir hukuki temsilci atanmasını mümkün kılan bir düzenlemenin olmaması, Türkiye'nin tarafı olduğu ÇHS'de yer alan temel ilkelerden olan çocuğun yüksek yararını gözetme yükümlülüğü ile bağdaşmamaktadır¹¹⁶.

Ayrıca YUKKUY'da, "*refakatsiz çocuklara ilişkin yapılacak mülakatlarda çocuğun ebeveyninin veya yasal temsilcisinin bulundurulabileceği*" düzenlenmiştir (m.123/f). Ancak bir yetişkinin sorumluluğunda olmayan bu çocukların, sahip olmadıkları ebeveyninin mülakata katılabileceğinin belirtilmesi bir çelişkidir. Ayrıca çocuğun hukuki temsilcisinin mülakatta bulunabileceği öngörülmesine rağmen, bu temsilcinin atama usulü, yetki ve sorumlulukları bu düzenlemede de cevapsız bırakılmıştır.

Benzer şekilde YUKKUY'nin "*Çocukların iş ve işlemlerinde dikkat edilecek hususlar*" başlıklı 122/ç maddesinde "*Çocuğun yüksek yararı söz konusu olduğunda çocuk hakkında idare herhangi bir muvafakat, talep veya başvuru olmaksızın Kanun kapsamındaki iş ve işlemleri re'sen başlatır ve karara bağlar*" denilmektedir. Ancak bir sonraki fıkrada uluslararası korumaya ilişkin hükümlerin saklı tutulacağı belirtilmesi bir çelişki oluşturmaktadır.

Çözüm Önerisi: Öncelikle sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsiline ilişkin düzenlemelerdeki dağınıklığın giderilmesi, eksiklik ve çelişkilerin giderilmesi amacıyla özel bir düzenleme yapılması gerekir. Bu düzenleme, refakatsiz çocuğun Türkiye'ye giriş yapmasından ergin oluncaya kadar geçen süreyi kapsayacak şekilde olması isabetli olacaktır. Nitekim Türkiye'ye kıyasen daha az sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkelerde bile, bu çocukların hukuki temsili ile

¹¹⁵ Kasım Karataş, 'Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme' (2007) 18 (2) Toplum ve Sosyal Hizmet 7, 12.

¹¹⁶ Bkz. Kabul Koşulları Direktifi m.24 ve İltica Prosedürleri Direktifi m.24.

ilgili özel bir düzenleme bulunmaktadır. Mesela 24 Aralık 2002 tarihli Belçika Vesayet Kanunu¹¹⁷ ve 1 Temmuz 2005 tarihli İsveç Refakatsiz Çocukların Vesâyetine İlişkin Kanun¹¹⁸ örnek gösterilebilir.

Bu konuda ikinci çözüm önerimiz ise iki aşamalı bir temsil sisteminin kurulmasıdır. İlk olarak; avukatlar arasından “hukuki işlemlerde çocuğun temsilini sağlamak” üzere temsilci atanabilir. Bu temsilci, barınma merkezine yerleştirilinceye kadar refakatsiz çocuğa eşlik etmeli, yapılacak işlemlerde onu bilgilendirmeli, çocuğun hukuki süreçlerinde onun görüşlerini almalı ve çocuk barınma merkezine yerleştikten sonra da vasi atanıncaya kadar onun uluslararası koruma başvuru sürecine yardımcı olmalıdır. İkinci olarak; çocuğun barınma merkezine yerleştirilmesinden sonra ise genel hükümlere göre vasi atanması yoluna gidilmesi gerekir. Önerdiğimiz bu iki aşamalı temsil sistemiyle, sığınmacı refakatsiz çocukların hak kaybı yaşamasının önüne geçilerek, en hızlı bir şekilde uluslararası koruma başvurusunda bulunabilmelerinin önü açılmış olacaktır.

2. Hukuki Hizmetlere Ulaşımındaki Zorluk Sorunu ve Çözüm Önerileri

Türkiye’ye çeşitli nedenlerle sığınan çocukların çoğu hem dilimizi hem kültürümüzü bilmemektedirler. Bu çocuklardan yabancı oldukları bir ülkedeki hukuk sistemini ve bu doğrultuda sahip oldukları haklarını bilmelerini beklemek doğru değildir. Nitekim bu konuda Türk vatandaşlarının bile bilgi eksiklikleri vardır. Dolayısıyla bu çocukların yeterli ve doğru hukuki hizmetlere ulaşabilmesi, onların korunmaları noktasında önem taşımaktadır.

Çözüm önerisi: Bu anlamda çözüm önerisi olarak, Sivil Toplum Kuruluşları ve Barolar ile İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin ortak çalışma grupları oluşturarak bu çocukların hukuki hizmetler konusunda bilgilendirmeleri sağlanabilir. Özellikle İl Göç İdaresi Müdürlüğü çalışanlarının bu husustaki çalışmalara eşlik etmesi gereklidir. Zira bu çocuklar tespit edildikten sonra, kayıtları il göç idaresi

¹¹⁷ Kanununun 29 ayrı alt maddenin olduğu 479. maddesinde, refakatsiz yabancı küçüklerin vasiliği ele alınmıştır. Belçika Vesâyet Kanunu için bkz: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=2002122445&table_name=loi> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

¹¹⁸ Bu Kanundan önce refakatsiz çocukların vesâyeti, evliliğe ilişkin kanunlar ihtilâfi kurallarının düzenlendiği 1904 tarihli Evlilik, Velâyet ve Evlat Edinmeye ilişkin Bazı Uluslararası Hukukî İlişkiler Hakkında Kanun’da (Lag (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (4. Bölüm m 3) düzenlenmiştir (Refakatsiz Çocukların Vesâyetine İlişkin Kanun Geçiş Hükümleri). İlgili Kanun için bkz: <https://lagen.nu/1904:26_s.1#K4P4S1> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

müdürlüklerinde tutulduğundan ilk olarak buraya getirilirler ve mülakatları bu birimce gerçekleştirilir. Dolayısıyla müdürlükçe, hakları ve uluslararası koruma başvuru süreçleri konusunda bilgilendirilmelidirler.

3. Çocukların Adalet Sistemi İçinde Bağımsız Bir Birey Olarak Temsil Edilmeleri İhtiyacının Göz Ardı Edilmesi Sorunu ve Çözüm Önerileri

Çocukların adalet sistemi içerisinde belirli haklara sahip olabilmeleri ancak onların ebeveynlerinden bağımsız bireyler olarak ele alınmalarıyla mümkün olabilecektir. Zira çocuğun bağımsız bir birey olarak adalet sisteminde yer alması, onun katılma hakkının en açık görünüşlerinden birisidir. Sığınmacı refakatsiz çocukların temsili konusunun önemi yeterince anlaşılmamaktadır. Oysa sığınmacı refakatsiz çocukların adalet sistemi içerisinde bağımsız bir birey olarak var olmaları ve bu anlamda sahip oldukları hakları ve imkanları kullanabilmeleri ancak hukuki temsillerinin yeterli ve doğru bir biçimde yapılmasıyla mümkün olacaktır.

Sığınmacı refakatsiz çocukların, kimlik tespiti aşamasından uluslararası korumaya karar verilinceye kadarki tüm işlemlerinde, çocuğun gelişim seviyesine uygun olarak fikirleri alınarak, bu süreçlerin hukuki temsilcileriyle birlikte yürütülmesi, çocuğun yüksek yararının korunması adına etkili bir uygulama olacaktır. Çünkü *“kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir”* (ÇHS, m.3)

4. Sığınmacı Refakatsiz Çocuklarla İlgili Hukuki Uzmanlaşma Eksikliği Sorunu ve Çözüm Önerileri

Çocuk hukuku özel bir hukuk alanı olmasının yanında, çocuğun sığınmacı refakatsiz olması halinde bu alanda uzmanlaşma artık bir zaruret halini almaktadır denilebilir. Ülkemizde sığınmacı refakatsiz çocuklara ilişkin hukuki uzmanlaşma yeterli değildir. Bu alanda uzmanlaşmanın olmaması, esasında Türk hukukunda mülteci hukukunun yeni gelişmekte olmasından da kaynaklanmaktadır. Türkiye’deki uygulamalarda, mülteci hukukunda daha çok yetişkinlere yönelik hizmetlere ağırlık verilmekte, çocuklar daha arka planda kalmaktadırlar. Bu alanda hukuki uzmanlaşma eksikliği çocuk adalet sistemi mekanizmaları ve mahkemelerinin yeterli bir şekilde çalışmaması sonucunu doğurmaktadır.

Sığınmacı refakatsiz çocuklar alanında uzmanlaşma problemine karşı, çözüm önerisi olarak göç mahkemeleri kurulabilir. Barolarda avukatlara özel eğitimler verilebilir. Hukuk fakültelerinde özellikle refakatsiz çocuklarla ilgili ders-

ler açılabilir. İlgili kişi ve kurumların yer alacağı sempozyumlar, bu konuya olan ilgiyi arttırabilir. Ayrıca tüzel kişiliğe sahip bir vesayet kurumu oluşturulabilir. Nitekim Avrupa'da Adalet Bakanlıklarına bağlı olarak kurulan tüzel kişiliğe sahip vesayet kurumları, uygulamada birlik ve pratiklik sağlamaktadır¹¹⁹.

Sonuç

Günümüzde zorla yerinden edilen insan sayısı endişe verici rakamlara ulaşmıştır. Bu durumdan en çok çocuklar etkilenmektedir. Bu nedenle mülteci hukuku ile çocuk hakları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Zira elde edilen verilere göre zorla yerinden edilen kişilerin yaklaşık yüzde 40'ını çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocuklar içerisinde en hassas olanlar ise, sığınmacı refakatsiz çocuklardır.

Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belge 1989 tarihli BM Çocuk Hakları-na Dair Sözleşme'dir. Bu belgede sığınmacı refakatsiz çocuklara ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak sözleşmenin etki alanına sığınmacı refakatsiz çocuklar da girmektedir. ÇHS'de taraf devletlere, kendi sorumluluğu altında bulunan bütün çocuklara hiçbir şekilde ayrımcılık yapmadan vatandaş çocuklar gibi muamele etmek yükümlülüğü getirilmiştir. Türk Hukukunda ise, ÇHS'ye uygun olarak Anayasa ve diğer düzenlemelerde vatandaş yabancı ayrımı gözetilmeden her çocuğun devlet tarafından korunacağı güvence altına alınmıştır.

Sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsilcileri ise devletlerin ulusal düzenlemelerine göre değişkenlik göstermektedir. Türk hukukunda, sığınmacı refakatsiz çocukların hukuki temsiline ilişkin özel bir düzenleme olmamakla birlikte Medeni Kanunumuz ve Çocuk Koruma Kanunu kapsamında refakatsiz çocukların vasi veya kayımla hukuki olarak temsili sağlanmaktadır. Ancak uygulamada bu çocukların hukuki temsilcilerinin yeterince etkili bir şekilde sağlanmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sığınmacı refakatsiz çocukların kimlik tespitinden uluslararası koruma elde etmesine kadar ki süreçte, çocuğun yüksek yararının gözetileceği (hukuki) temsil sisteminin Türk hukukunda özel olarak düzenlenmesi isabetli olacaktır. Bu anlamda makalede iki aşamalı temsil sistemi önerilmiştir. Böylelikle sığınmacı refakatsiz çocukların uygulamada yaşadıkları birçok hak kaybının önüne geçileceği düşünülmektedir.

¹¹⁹ Türkiye İnsan Hakları Eylem Planı'nda, uluslararası koruma ve geçici korumaya sahip refakatsiz çocuklar için tüzel kişi vesayet sisteminin bir yıl içerisinde hayata geçirilmesi planlanmıştır. Bkz: İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi (2021) 108 <https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Eylem_Plan%C4%B1_ve_Uygulama_Takvimi.pdf> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Kaynakça

- Akgül A, *Refakatsiz Çocuklar ve Korunması* (Yetkin 2024).
- Akıntürk T, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku* Cilt 2 (11. Baskı, Beta 2008).
- Akyol Ş, *Türk Medeni Hukukunda Temsil* (Vedat 2009).
- Arslan İ, 'Türk Hukukunda Refakatsiz Çocukların Hukuki Durumu' (2023) 14 (55) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 73-110.
- Atasü Topçuoğlu R, 'Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması' (2013) *İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve Uluslararası Göç Örgütü*.
- Bayata Canyaş A, 'Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi' (2015) 5(1) *Hacettepe HFD* 73-90.
- Çeçen Demir A, 'Uluslararası Koruma Kapsamındaki Refakatsiz Çocuklara Vasi ve Kayım Atanması' in Nuray Ekşi (ed) *Uluslararası Koruma Kapsamındaki Refakatsiz Çocuklar İçin Adalet Erişimin Güçlendirilmesi Projesi El Kitabı* (Türkiye Adalet Akademisi 2018) 43-48.
- Dural M, Öğüz T ve Gümüş M A, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (Filiz Kitabevi 2014).
- Ekşi N, *Türkiye'ye Sığınan Yabancıların Aile ve Şahsın Hukuku Davaları* (Beta, 2021).
- Ekşi N, 'Uluslararası Koruma Kapsamındaki Çocuklara İlişkin Mevzuat ve Anlaşmalar' in Nuray Ekşi (ed) *Uluslararası Koruma Kapsamındaki Refakatsiz Çocuklar İçin Adalet Erişimin Güçlendirilmesi Projesi El Kitabı* (Türkiye Adalet Akademisi 2018) 5-17.
- Elpe M N, *Vasilik ve Kayımlık Hukuku* (Balkanoğlu Matbaacılık 1967).
- ERen F, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (10. Baskı, Beta 2008).
- Gümüş M A, *Türk Medeni Hukukunda Kayımlık* (Vedat 2006).
- Karataş K, 'Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme' (2007) 18 (2) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 7-20.
- King S, 'Challenging Monohumanism: An Argument for Changing the Way We Think About Intercountry Adoption' (2009) 30 (2) *Michigan Journal of International Law* 413-470.
- Kohm Lynn M, 'Tracing the Foundations of the Best Interest of the Children Standard in American Jurisprudence' (2008) 10(2) *Journal of Law and Family Studies*.
- KOREV, Refakatsiz Sığınmacı Çocuklar Çalıştay Sonuç Raporu (2017)10. <<https://www.korev.org.tr/files/document/refakatsiz-siginmaci-calistayi.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.
- İnceoğlu M, *Borçlar Hukukunda Doğrudan Temsil* (On İki Levha 2009).

- İneli Ciğer M, Küçükçavuş M A, 'Uluslararası Hukuk, Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İltica Taleplerinin Kayıt Altına Alınması' (2022)13(49) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 349-370.
- Nalçacıoğlu Erden H Z, 'Refakatsiz Çocukların Hukukî Temsili: Seçilmiş Avrupa Ülkeleri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme' (2023) 43(1) Publicand Private International Law Bulletin 37-83.
- Oğuzman K ve Öz T, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (7. Baskı, Filiz 2009).
- Odman M T, *Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler* (Çağ Üniversitesi, 2008).
- Özkan I, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku* (5. Bası Seçkin 2023).
- Öztan B, *Aile Hukuku* (6. Bası Turhan Kitabevi 2015).
- Öztürk N, Taner G ve Kontacı E, Çocukların Adalete Erişim Hakkı Çerçevesinde Hukuki Yardım Hizmetlerine Dönük İhtiyaç Analizi (Türkiye Barolar Birliği 2019) <<https://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/627.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.
- Reisoğlu S, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (20. Baskı, Beta 2008).
- Serozan R, *Çocuk Hukuku* (Beta 2000).
- Serozan R, *Medeni Hukuk Genel Bölüm* (2. Baskı, Vedat 2008).
- Sizer M, 'Yabancıların Ülkeden Uzaklaştırılmasına İlişkin Kararlarda Çocuğun Yüksek Menfaati İlkesinin Rolü' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2020).
- Smyth C, 'The Best Interests of the Child in the Expulsion and Firs-Entry Jurisprudence of the European Court of Human Rights: How Principled is the Court's Use of the Principle' (2015) 17(1) European Journal of Migration and Law 70-103.
- Taneri G, *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement) İlkesi* (Bilge 2012).
- Tanrıbilir F B, *Çocuk Haklarının Uluslararası Korunması ve Koruma Mekanizmaları* (Yetkin 2011).
- Thoko K, The Normative Framework for Children's Rights in Refugee Situations. Eds. Rafiqul Islam/ Jahid Hossain Bhuiyan, An Introduction to International Refugee Law. Leiden: Martinuss Nijhoff (2013).
- Töre N, *Avrupa Yollarında Kayıp Göçmen Çocuklar* (Turhan Kitabevi 2022).
- Woodhouse Barbara B, 'Chapter 12: The Child RightstoFamily' in J. Todres& S.M. Kimg, (eds) *The Oxford Handbook of Children'sRightsLaw* (Oxford University Pres 2020) 237-256.
- Yakmaz E, 'Statü Belirleme Sürecinde Türkiye'de Bulunan Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Durumu' (2014) IMPR Humanitarian <<http://madde14.org/images/d/de/IMPR-StatuRefakatsizCocuk2014.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.
- Yücel Ö, *Çocuğun Kayyım Tarafından Temsili* (Turhan 2011).

İnternet Kaynakları

AİHM Kararları için: <<https://multeci.org.tr/category/mevzuat/aihm-kararlari/>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Belçika Vesâyet Kanunu için: <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=2002122445&table_name=loi> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

BM Çocuk Hakları Komitesi 6 No.lu 2005 tarihli Menşe Ülkeleri Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrılmış Çocuklara Gösterilecek Muameleler için: <<https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/BM%20CHK%20Genel%20Yorum%20No6%20-%20Refakatsiz%20Cocuklar.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

BMMYK Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair Kılavuz İlkeleri'ne ulaşmak için: <<http://www.madde14.org/images/8/8b/BMMYKCocukKilavuzlIkeler2008tur.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

ÇHS Ek Protokoller için: <<https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları için: <<https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Çocuk Koruma Kanunu İçin: <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

EUAA Asylum Report 2023: Executive Summary, <<https://euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2023-executive-summary>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

European Union, 'EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child' (2017) <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/10_hr_guidelines_protection_en.pdf> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Göç Bağlamında Çocuk Dostu Yaklaşımların Geliştirilmesi: Standartlar, Kılavuz İlkeler ve Güncel Uygulamalar (2019) Avrupa Konseyi <<https://rm.coe.int/turkish-goc-baglam-nda-cocuk-dostu-yaklasmlar-n-gelistirilmesi/1680a0ccb1>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Göç Terimleri Sözlüğü için: <[https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terminleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terminleri_sozlugu(1).pdf)> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

İltica Prosedürleri Direktifi (Asylum Procedures Directive (2013/32/EU) için: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex%3A32013L0032>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

İnsan Hakları Eylem Planı için: <https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Eylem_Plan%C4%B1_ve_Uygulama_Takvimi.pdf> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

İstatistik bilgileri için: <<https://www.unicef.org/turkiye/en/press-releases/number-migrant-children-moving-across-latin-america-and-caribbean-hits-new-record>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024. Ayrıca bkz: <https://www.migrationdataportal.org/themes/child-and-young-migrants#footnote1_o7d07sj> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024; Eurostat, 'Asylum applications - annual statistics' <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_applications__annual_statistics#Over_1_million_first-time_asylum_applicants_in_2023> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024; Eurostat, 'Asylum applications-annual statistics' <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Asylum_applications_-_annual_statistics#Applications_by_unaccompanied_minors> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

İsveç Refakatsiz Çocukların Vesâyetine İlişkin Kanun için: <https://lagen.nu/1904:26_s.1#K4P4S1> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Kabul Koşulları Direktifi (Reception Conditions Directive (2013/33/EU) için: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0033>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Kayıbolma haberi için: 'Child migrantsto be sent backto hotel where 136 vanished' (June 25, 2023) <<https://www.theguardian.com/uk-news/2023/jun/25/child-migrants-to-be-sent-back-to-hotel-where-136vanished>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Lizbon Antlaşması'nın çeşitli Avrupa dillerindeki metnine erişmek için:<<http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1296&lang=>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Mülteciler Sözleşmesi için ve Ek 1967 tarihli Protokolü için: <https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=485> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

NIDOS ve uluslararası çalışmaları hakkında bilgi için: <<https://www.nidos.nl/en/home/missie-en-visie-van-nidos/>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024. Ayrıca bkz: <<https://nidosineurope.eu/about/>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Refakatsiz Çocuklar Yönergesi için:<<https://www.aile.gov.tr/uploads/sgb/uploads/pages/yonergeler/refakatsiz-cocuklar-yonergesi-20-10-2015.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlar Arası Yol Gösterici İlkeler için: <<https://www.unicef.org/turkiye/media/4641/file/REFAKATS%C4%B0Z%20ve%20A%C4%B0LE>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa hukuku el kitabı için: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-handbook-law-asylum-migration-borders-2020-ed_en.pdf> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Türkiye İstatistik bilgisi için: <<https://www.goc.gov.tr/>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

Türk Medenî Kanunu için: <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.

- UNHCR Mid-Year Trends 2023 <<https://www.unhcr.org/mid-year-trends-report-2023>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.
- UNHCR Global Refugee Forum (2023) <<https://www.unhcr.org/global-refugee-forum-2023>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.
- UNHCR's Refugee Population Statistics Database, <[unhcr.org/refugee-statistics/](https://www.unhcr.org/refugee-statistics/)> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.
- UNHCR Turkey Fact sheet September 2023 <<https://www.unhcr.org/sites/default/files/2023-10/bi-annual-fact-sheet-2023-09-turkiye.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu için: <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uygulama Yönetmeliği için: <<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=21460&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>> Erişim Tarihi 29 Mayıs 2024.